نظارت در سازمان جهانی تجارت: مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری

مهدی ذاکری*

چکیده

کارایی حقوق بین‌الملل اقتصادی بسته به اجرای شفاف قوانین و خط‌مشی‌ها از سوی دولت‌ها می‌باشد. تبادل اطلاعات مربوط به خط‌مشی‌ها و رویه‌های تجاری دولت‌ها یکی از روش‌های افزایش امنیت و قابلیت پیش‌بینی ضروری برای حرکت درست چرخ‌های تجارت بین‌الملل می‌باشد. اداره و اجرای غیرشفاف خط‌مشی‌ها و رویه‌های تجاری منجر به عدم قطعیت می‌گردد که خود فی نفسه می‌تواند به‌عنوان مانعی در مسیر تجارت بین‌الملل عمل کند.

پیدایش مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، عنصر نهادی جدید و مهمی را در نظام گات و سازمان جهانی تجارت ایجاد نموده است. این پدیده در واقع یک مکانیزم نظارتی برای افزایش شفافیت سیاست‌های تجاری اعضا و ترقی و بهبود اجرای قواعد حقوقی سازمان جهانی تجارت است که در افزایش کارایی سازمان مؤثر است.

در این مقاله تلاش شده است تا با تبیین ماهیت و ویژگی‌های مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری موجود در سازمان جهانی تجارت، همراه با مطالعه موردی، نقش این

* دانشجوی دکتری حقوق بین الملل دانشگاه شهید بهشتی.

رکن را در افزایش شفافیت، ارتقای رعایت مقررات سازمان و جلوگیری از بروز اختلافات تجزیه و تحلیل نماییم.

کلید واژگان

حقوق بین‌الملل اقتصادی، سازمان جهانی تجارت، نظارت بین‌المللی، بررسی خط‌مشی تجاری، سیاست‌ها و رویه‌های تجاری دولت‌ها.

۱. مقدمه

کارایی حقوق بین‌الملل اقتصادی بسته به اجرای شفاف قوانین و خط‌مشی‌ها از سوی دولت‌ها می‌باشد. تبادل اطلاعات مربوط به خط‌مشی‌ها و رویه‌های تجاری دولت‌ها یکی از روش‌های افزایش امنیت و قابلیت پیش‌بینی ضروری برای حرکت درست چرخ‌های تجارت بین‌الملل می‌باشد. اداره و اجرای غیرشفاف خط‌مشی‌ها و رویه‌های تجاری منجر به عدم قطعیت می‌گردد که خود فی نفسه می‌تواند به‌عنوان مانعی در مسیر تجارت بین‌الملل عمل کند.[1] از این رو، شفافیت نقش حیاتی را در عملکرد مؤثر موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت ایفا می‌کند. شفافیت تضمین می‌کند که دول عضو از خط‌مشی‌های تجاری اعضای دیگر آگاه هستند و آن‌ها را می‌فهمند. علاوه بر این، شفافیت سبب می‌گردد تا خط‌مشی‌های داخلی که برای عملکرد نظام تجارت بین‌المللی زیان‌بار هستند، به‌راحتی نتوانند پنهان بمانند و امکان ناشناخته ماندن آن‌ها کاهش یابد.

تا زمان شکل‌گیری مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری در سال ۱۹۸۹، هیچ مکانیزم نظارتی کلی که به خط‌مشی‌های تجاری ماهوی اعضا تحت گات ۱۹۴۷ بپردازد، وجود نداشت. با این همه، جریان نظارتی که در نتیجه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری ایجاد گردید، ریشه در تلاش‌های سابق برای دست‌یابی به دو هدف پایه‌ای بوده است: الف)

1. Jackson, J. World Trade and the Law of GATT, New York: Bobbs-Merrill, 1969, at 461-462.

پروفسور جکسون معتقد است محرمانه ماندن قواعد تجاری خود یک مانع غیرتعرفه‌ای (Nontariff Barrier) است.

تقویت نظارت بین‌المللی بر عملکرد گات ۱۹۴۷؛ و ب) افزایش شفافیت خط‌مشی تجاری در اداره و اجرای گات ۱۹۴۷ در سطح بین‌المللی و در چارچوب نظام‌های داخلی طرف های متعاهد گات ۱۹۴۷.

مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری نخستین مکانیزم نظارتی نهادینه شده و دایمی در سیستم گات و سازمان جهانی تجارت است. این مکانیزم که در جریان دور اروگوئه در ۱۹۸۹ شکل گرفت، جانشین "روند بررسی خط‌مشی تجاری"[۲] گردید که بر اساس گات ۱۹۴۷ ایجاد شده بود. پیش از لازم‌الاجرا شدن موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت، مبنای حقوقی مکانیزم بررسی، تصمیمی از سوی شورای گات ۱۹۴۷ بود[۳] و بررسی‌ها نیز توسط شورای گات انجام می‌گرفت. مبنای حقوقی مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری در ضمیمه ۳ موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت یافت می‌گردد و بررسی‌ها توسط رکنی انجام می‌گیرد که صریحاً بدین منظور اختصاص یافته است: یعنی شورای عمومی که به‌عنوان رکن بررسی خط‌مشی تجاری تشکیل جلسه می‌دهد.[۴] مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری در سازمان جهانی تجارت، همانند سلفش که تحت گات ۱۹۴۷ شکل گرفته بود، دارای همان اهداف، اصول و آیین مبنایی است. عملکرد این مکانیزم مشابه فرایند بررسی خط‌مشی تجاری است که تحت گات ۱۹۴۷ انجام می‌گرفت. با این حال، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری

2. Trade Policy Review Process.
3. “Trade Policy Review Mechanism- 1989 & 1990”, 19 July 1989, BISD 36S/403 (1990).
4. Trade Policy Review Body (TPRB).

به‌عنوان ضمیمه سوم موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت، جزء لاینفکی از موافقت‌نامه سازمان را تشکیل می‌دهد و بر تمامی دول عضو سازمان قابل اعمال است. اداره و اجرای این مکانیزم در زمره پنج وظیفه نخستی است که صریحاً به سازمان اختصاص داده شده است.[5]

پیدایش مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، عنصر نهادی جدید و مهمی را در نظام گات و سازمان جهانی تجارت ایجاد نموده است. این پدیده در واقع یک مکانیزم نظارتی برای افزایش شفافیت سیاست‌های تجاری اعضا و ترقی و بهبود اجرای قواعد حقوقی سازمان جهانی تجارت است. صرف وجود این مکانیزم، تصدیق‌کننده وابستگی شدید اقتصادهای دول عضو سازمان، و لزوم تسهیل همکاری و افزایش قطعیت و قابلیت پیش‌بینی از طریق تضمین شفافیت می‌باشد.

موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، علاوه بر پیش‌بینی بررسی دوره‌ای سیاست تجاری تک تک اعضا، حاوی مقررات دیگری به منظور افزایش شفافیت نیز می‌باشد. این موافقت‌نامه از اعضا می‌خواهد تا در فاصله زمانی بین بررسی‌ها، هرگونه تغییر عمده در سیاست تجاری خود را طی گزارش مختصری اعلام نمایند. همچنین، اعضا ملزم‌اند تا اطلاعات آماری را هر سال به روز نموده و ارائه نمایند.[6] یکی دیگر از وظایف مهم رکن بررسی خط‌مشی تجاری آنست که باید تحولات محیط تجاری بین‌المللی که بر

5. WTO Agreement, Article III.
6. TPRM Agreement, para. D.

نظام تجاری چندجانبه تأثیرگذارند را سالانه بررسی نماید.[7] به دلیل حجم مطالب، این نوشتار تنها به بررسی دوره ای خط‌مشی تجاری اعضا می‌پردازد و سایر موارد را به فرصتی دیگر موکول می‌کند.

در این مقاله پس از مروری مختصر بر فرایند بررسی خط‌مشی تجاری، به تحلیل دو مورد از بررسی‌های انجام شده (بررسی خط‌مشی تجاری ایالات متحده آمریکا و کانادا) می پردازیم و مسائل ماهوی فرایند بررسی خط‌مشی تجاری را بررسی می‌کنیم. در واقع در این‌جا به این سوال پاسخ می‌دهیم که تا چه اندازه نظارت بین‌المللی این مکانیزم، تأثیر چارچوب حقوقی فراملی مندرج در موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت را ارتقا خواهد داد و آیا مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری یک مکانیزم حقوقی است که انطباق سیاست‌های تجاری دول عضو با تعهدات سازمان را می‌سنجد؟ سپس به بررسی نقش مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به‌عنوان یک مکانیزم نظارتی بین‌المللی می‌پردازیم و با یک نتیجه‌گیری مطلب را خاتمه خواهیم داد.

۲. فرایند مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری

۱,۲ اهداف

هدف مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری نظارت مطلق بر اجرای تعهدات گات و سازمان جهانی تجارت نمی‌باشد، بلکه هدف آن کلی‌تر و در حقیقت مرور رویه‌ها و

7. TPRM Agreement, para. G.

سیاست‌های تجاری اعضای سازمان است. طبق موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، هدف این مکانیزم عبارتست است:

مشارکت در اجرای بهتر قواعد، نظم و تعهدات توسط تمامی اعضا، تحت موافقت‌نامه‌های تجاری چندجانبه و موافقت‌نامه‌های تجاری چند طرفه (در مواردی که قابل اعمال باشند) و بدین ترتیب مشارکت در کارکرد سهل‌تر نظام تجاری چندجانبه، از طریق دست‌یابی به شفافیت بیشتر رویه‌ها و سیاست‌های تجاری اعضا و فهم آن‌ها.[8]

با عنایت به این هدف، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری در صدد افزایش شفافیت هم در سطح داخلی و هم در سطح بین‌المللی می‌باشد. در سطح بین‌المللی، این مکانیزم به بررسی منظم تمامی رویه‌ها و سیاست‌های تجاری اعضا و ارزیابی تاثیر آن‌ها بر کارکرد نظام تجاری چندجانبه می‌پردازد. البته، موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری صریحاً خاطرنشان می‌سازد که این بررسی دقیق سیاست‌های تجاری، "مبنایی برای اجرای تعهدات خاص تحت موافقت‌نامه‌ها یا برای آیین حل‌وفصل اختلافات نخواهد بود و تعهدات جدیدی در رابطه با خط‌مشی بر اعضا تحمیل نخواهد کرد".[9] این مکانیزم، در واقع، رویه‌ها و سیاست‌های تجاری یک دولت عضو را بررسی می‌نماید و تأثیر این سیاست‌ها و رویه‌ها بر کارکرد نظام تجاری چندجانبه را ارزیابی می‌کند و طیف رویه‌ها و سیاست‌های تجاری دولت عضو را در چارچوب نیازها، سیاست‌ها و اهداف اقتصادی و

8. TPRM Agreement, para. A(i).
9. TPRM Agreement, para. A(i).

توسعه‌ای آن دولت مورد توجه قرار می‌دهد.[10]

در سطح داخلی، اعضای سازمان جهانی تجارت متعهد گردیده‌اند تا شفافیت داخلی را افزایش داده و ترقی بخشند. این تعهد در راستای شناسایی "ارزش ذاتی شفافیت داخلی تصمیمات دولت راجع به موضوعات مربوط به خط‌مشی تجاری، هم برای اقتصاد دول عضو و هم نظام تجاری چندجانبه" می‌باشد. در این رابطه، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری برای تحقق شفافیت بیشتر، هیچ شرایط الزامی یا تعهدات عینی در خصوص ترتیبات نهادی که باید در نظم داخلی اعضای سازمان به‌کار گرفته شود را تحمیل نمی‌کند. چندین پژوهشی که در اوایل دهه هشتاد انجام گرفتند پیشنهادی ارائه داده بودند مبنی بر این‌که هر عضوی باید یک نهاد دولتی مستقل را برای شفافیت داخلی تأسیس کند تا این نهاد به بررسی دقیق توزیع داخلی هزینه‌ها و فایده‌های اقدامات مربوط به سیاست تجاری بپردازد و در خصوص سیاست‌گذاری تجاری در نظم حقوقی داخلی به‌طور منظم گزارش دهد.[11] با این حال، مذاکره‌کنندگان دور اروگوئه چنین رویکردی به مسئله شفافیت داخلی را نپذیرفتند. موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، رویکرد عدم مداخله در شفافیت داخلی را اتخاذ نمود. این موافقت‌نامه به هر دولت عضو اجازه می‌دهد که اقتدار خود را برای تصمیم‌گیری در مورد چگونگی و میزان دست‌یابی به شفافیت داخلی حفظ کند. این

10. TPRM Agreement, para. A (ii).
11. See the Leutwiler Report (GATT, Trade Policies for a Better Future: Proposals for Action, 1985); and the Long Report (Olivier Long et. Al., Public Scrutiny of Protection: Domestic Policy Transparency and Trade Liberalization, Special Report No. 7 London: Gower for the Trade Policy Research Center, 1983).

موافقت‌نامه با پذیرش این‌که دولت‌ها اقتدار حاکمیتی خود را در رابطه با مقررات داخلی حفظ نمایند، تأکید می‌کند که حرکت به سوی فافیت بیشتر در نظام‌های داخلی اعضا باید بر یک مبنای ارادی بوده و نظام حقوقی و سیاسی هر عضو مورد توجه قرار گیرد.[۱۲]

۲,۲ آیین بررسی و جدول زمانی

هدایت مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری با شورای عمومی[۱۳] است که به‌عنوان رکن بررسی خط‌مشی تجاری تشکیل جلسه می‌دهد. هنگامی که این شورا به‌عنوان رکن بررسی خط‌مشی تجاری تشکیل جلسه می‌دهد، از قواعد داخلی شورای عمومی تبعیت می‌کند، جز در مواردی که در قواعد داخلی رکن بررسی خط‌مشی تجاری ترتیبات دیگری مقرر شده باشد.[۱۴] آیین رکن بررسی خط‌مشی تجاری، در واقع، تداوم رویه‌ای است که در فرایند بررسی خط‌مشی تجاری تحت گات ۱۹۴۷ شکل گرفته بود. در حقیقت، قواعد داخلی رکن بررسی خط‌مشی تجاری تمامی عناصر مرتبط مندرج در مکاتبات رئیس شورای گات ۱۹۴۷ راجع به آیین‌های جلسات بررسی به شماره L/7208 مورخ ۳۰ آوریل ۱۹۹۳، و همچنین تصمیم شورای گات ۱۹۴۷ راجع به ترتیبات لازم برای فعالیت مستمر مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به شماره L/7458 مصوب ۱۰ مه ۱۹۹۴ را در خود جای

12. TPRM Agreement, para B.
13. General Council.
14. “Rules of Procedure for Meeting of the Trade Policy Review Body” (the “TPRB Rules of Procedure”), approved by the TPRB at its meeting on 6 June 1995, WT/TPR/6, 10 August 1995.

داده است.

حضور در جلسات رکن بررسی خط‌مشی تجاری برای تمامی اعضای سازمان جهانی تجارت آزاد است. این رکن برای بررسی سیاست‌های تجاری ملزم به احراز هیچ حدنصاب و اکثریتی نیست.[۱۵] هیچ رویه ثابت یا قاعده‌ای در خصوص حضور ناظران در جلسات بررسی سیاست‌های تجاری وجود ندارد. با این حال، براساس ترتیبات موردی و موقتی، رکن می‌تواند از نمایندگان سایر سازمان‌های بین‌المللی دعوت نماید تا به‌عنوان ناظر در جلسات بررسی شرکت نمایند. برای نمونه، نشست بررسی سیاست تجاری ایالات متحده با حضور نمایندگان EBRD، EFTA، FAO، IMF، OECD، UNCTAD و بانک جهانی تشکیل گردید. کلیه این سازمان‌های بین‌المللی پیش‌تر تقاضا کرده بودند که بتوانند به‌عنوان ناظر در جلسات شرکت نمایند. حضور چنین سازمان‌های بین‌المللی بخشی از حرکت کلی به سوی ارتقای شفافیت در فعالیت‌های نهادی سازمان جهانی تجارت می‌باشد.

موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، آیین و جدول زمانی را برای بررسی دوره‌ای سیاست‌های تجاری تک تک اعضا پیش‌بینی نموده است. مقررات این موافقت‌نامه با تصویب "آیین رسیدگی رکن بررسی خط‌مشی تجاری" تکمیل گردیده‌اند. هر عضو به‌طور منظم و بر یک مبنای چرخشی تحت بررسی قرار می‌گیرد.

عامل تعیین‌کننده در تعداد دفعات بررسی سیاست‌های یک عضو، تأثیر آن دولت بر کارکرد نظام تجاری بین‌المللی است. جدول زمانی بررسی‌ها سه دسته از دولت‌ها را

15. TPRB Rules of Procedure, Rule 9.

تفکیک نموده است. چهار عضوی که دارای بیشترین تأثیر بر نظام تجاری بین‌المللی هستند، هر دو سال تحت بررسی قرار می‌گیرند. در عمل، این دولت‌ها اعضای گروه چهار[16] می‌باشند (یعنی ایالات متحده، ژاپن، کانادا و جامعه اروپا – جامعه اروپا یک عضو محسوب می‌گردد-). شانزده دولتی که از حیث میزان تأثیر در ردیف بعدی (پس از چهار کشور نخست) جای می‌گیرند هر چهار سال تحت بررسی قرار می‌گیرند. بررسی سیاست‌های تجاری سایر اعضا هر شش سال صورت می‌گیرد. البته این امکان وجود دارد که اعضای دارای کم‌ترین حد توسعه‌یافتگی در دوره‌های طولانی‌تری (بیش از شش سال) مورد بازبینی قرار گیرند. در این‌جا استثنایی وجود دارد و آن این‌که اگر دولتی تغییراتی را در سیاست‌ها و رویه‌های تجاری خود اعمال کند که تأثیر چشم‌گیری بر شرکای تجاری‌اش داشته باشد، رکن بررسی خط‌مشی تجاری می‌تواند، پس از مشورت، از آن دولت بخواهد که بررسی بعدی را تسریع بخشد. این جدول زمانبندی که در موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری پیش‌بینی گردید، کماکان مورد حمایت اعضا قرار دارد.[17] البته پیشنهادهایی مبنی بر بازنگری در جدول زمانی (با اصلاح موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری) مطرح گردید، اما در این خصوص هیچ توافقی وجود ندارد.[18]

موافقت‌نامه بررسی خط‌مشی تجاری مقرر می‌دارد که هر بررسی مبتنی بر دو گزارش

16. Quad.
17. TPRM Agreement (Annex 3), para. C (ii).
۱۸. یکی از پیشنهادها آن بود که بررسی‌ها در مورد چهار دولت نخست، هر سه سال یک‌بار صورت گیرد.

است: یک گزارش توسط عضو تحت بررسی تهیه می‌گردد (که "گزارش دولت" نام می‌گیرد)، و گزارش دیگر توسط دبیرخانه سازمان و با مسئولیت دبیرخانه (که "گزارش دبیرخانه" نامیده می‌شود).[۱۹]

طبق آیین رسیدگی رکن بررسی خط‌مشی تجاری، گزارش دولت باید در قالب اعلام سیاست‌های تجاری آن دولت باشد و تعیین شکل و حجم گزارش اساساً در صلاحیت همان دولت است. گزارش دولت به صورت خلاصه بوده و مشتمل بر بررسی کلی وضعیت اقتصادی آن دولت، اطلاعاتی راجع به اهداف، سیاست‌های تجاری دولت مربوطه، محیط نهادی و قانونی، اقدامات مربوط به سیاست تجاری، تحولات مربوط به اقتصاد خارجی و تحولات سیاست تجاری دولت مربوطه می‌باشد. در این راستا، دبیرخانه سازمان کمک‌های فنی را برای اعضای درحال توسعه و کم‌تر توسعه‌یافته فراهم می‌کند تا روند گزارش‌دهی و بررسی‌ها را تسهیل نماید.

گزارش دبیرخانه با مسئولیت خود دبیرخانه تهیه می‌گردد و مبنای آن اطلاعات موجود و اطلاعاتی است که از سوی عضو تحت بررسی به دبیرخانه تسلیم شده است. این گزارش حاوی موارد زیر نیز می‌باشد: پاسخ‌های دولت به پرسش‌نامه‌ای که پیش از انجام بررسی توسط دولت مربوطه به آن پاسخ داده شده است؛ اطلاعاتی که در جلسات با مقامات دولتی عضو مربوطه جمع‌آوری شده است؛ و اطلاعات مندرج در گزارش دولت. در مواردی که گزارش دولت نیازمند شفاف‌سازی باشد، دبیرخانه سازمان ممکن است

19. TPRM Agreement (Annex 3), para. C (v) (a)(b).

تحقیقات لازم را انجام دهد. آن بخش از دبیرخانه که به فعالیت‌های مربوط به بررسی خط‌مشی تجاری می‌پردازد، گروه کوچکی از اقتصاددانان را مأمور می‌کند تا به تحقیق در مورد هر گزارش بپردازند.

موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری مقرر می‌دارد که رکن بررسی "باید طرحی را برای انجام بررسی‌ها تهیه نماید . . . رئیس رکن پس از مشورت با عضو یا اعضای تحت بررسی می‌تواند افرادی را معین کند که بحث‌ها را در رکن مطرح نمایند"؛[۲۰] براساس رویه‌ای که تحت گات ۱۹۴۷ شکل گرفته بود، در رویه سازمان جهانی تجارت نیز بررسی‌ها در یکی از نشست های رکن (معمولاً در دو جلسه) انجام می‌گیرد.

نخستین جلسه با سخنان آغازین رئیس جلسه آغاز می‌گردد و سپس نماینده دولت عضو به بیان مطالب خود می‌پردازد. آیین رسیدگی رکن مقرر می‌دارد که این اظهارات اولیه از سوی عضوِ تحت بررسی باید محدود به ۱۵ دقیقه باشد و طی آن باید کلیاتی را در مورد سیاست‌ها و هرگونه تحولات جدیدی که از زمان تکمیل گزارش دولت و دبیرخانه شکل گرفته مطرح نماید.[۲۱] دو نفر، که هر دو از سوی رئیس پس از مشورت با عضو تحت بررسی تعیین می‌گردند، به طرح مطالبی پرداخته که محور این مطالب مضامین اصلی گزارش دولت و دبیرخانه می‌باشد.

این دو نفر در صلاحیت شخصی خود عمل می‌کنند و معمولاً مقامات بلندمرتبه

20. TPRM Agreement (Annex 3), para. C (iv).
21. TPRB Rules of Procedure, Rule 13.

دولتی هستند که در ژنو مأموریت دارند. این افراد، نکات اصلی که قصد طرح آن‌ها را در جلسه بازنگری دارند دست‌کم یک هفته پیش از جلسه میان اعضا منتشر و توزیع می‌کنند. تفصیل اظهاراتشان که حاوی مضامین خاصی برای بحث و تبادل نظر در جلسه می‌باشد، پیش از جلسه به دولت تحت بررسی تسلیم خواهد شد.[۲۲] این اظهارات نباید از مطالبی که از سوی دولت تحت بررسی ارائه می‌گردد بیشتر باشد و معمولاً باید در ۱۵ دقیقه بیان گردد.[۲۳] پس از طرح این مطالب، هر دولت ذینفعی می‌تواند سوالات، مطالب یا انتقاداتی را در خصوص رویه‌ها و سیاست‌های تجاری دولت تحت بررسی (ظرف ۷ دقیقه) مطرح نماید.[۲۴]

جلسه دوم فرصتی است تا دولت تحت بررسی به سوالاتی که پس از جلسه نخست، توسط رئیس جلسه، دو شخص سخنران و دبیرخانه (پس از مشورت با دولت مربوطه) مطرح گردیده‌اند، پاسخ گوید. اعضا می‌توانند پیش از جلسه بررسی سوالات کتبی را به عضو تحت بررسی تسلیم نمایند تا فرصت کافی برای تدارک پاسخ وجود داشته باشد. اظهارات پایانی رئیس جلسه با مسئولیت شخص رئیس بیان می‌گردد و به هیچ وجه جایگزین ارزیابی مجموعه دولت‌ها از رویه‌ها و سیاست‌های تجاری آن دولت محسوب نمی‌شود.

مشروح مذاکرات و بیاناتی که در جلسه رکن بررسی خط‌مشی تجاری مطرح شده‌اند

22. TPRB Rules of Procedure, Rule 12.
23. TPRB Rules of Procedure, Rule 13.
24. TPRB Rules of Procedure, Rule 13.

و همچنین گزارش‌های دولت و دبیرخانه، بلافاصله پس از جلسه بررسی منتشر می‌گردد. این مشروح مذاکرات و گزارش‌ها به کنفرانس وزیران نیز ارسال می‌گردد تا آن‌ها را مورد توجه قرار دهند. اگرچه در جلسه بررسی، هیئت نمایندگی دولت تحت بررسی، تا حد ممکن به سوالات شفاهی و کتبی پاسخ می‌دهد، اما ممکن است موضوعاتی مطرح گردند که پاسخ فوری به آن‌ها ممکن نباشد. در این صورت، دولت مربوطه می‌تواند اطلاعات تکمیلی را به‌طور کتبی ارائه دهد. این پاسخ‌های تکمیلی کتبی می‌تواند پس از جلسه منتشر گردد.[۲۵] در سال ۱۹۹۶ پیشنهادی مطرح گردید و با اقبال روبه‌رو شد. طبق این پیشنهاد دبیرخانه سازمان جهانی تجارت باید تمامی موضوعاتی که دولتِ تحت بررسی موظف به ارائه اطلاعات در مورد آن‌ها باشد را جمع‌آوری کند (به‌عنوان مثال، اقدامات داخلی اداری یا تقنینی که به زعم دولت مربوطه هنوز به سرانجام نرسیده اند). آنگاه، این مجموعه گردآوری شده باید به دولت مربوطه تسلیم گردد تا ظرف مدت معقولی پاسخ‌های لازم را ارائه کند.[۲۶]

۳. مسائل ماهوی مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری

از آنجا که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، بر یک مبنای موردی به بررسی تک تک اعضای سازمان می‌پردازد، بسیار دشوار است که بخواهیم بر اساس اسناد حاصله از

25. TPRB Rules of Procedure, Rule 14.
26. WT/TPR/20, 19 July 1996.

یک بررسی خاص، نتیجه‌گیری‌های کلی در مورد ماهیت روند بررسی خط‌مشی تجاری داشته باشیم. شرایط اقتصادی و رویه‌ها و سیاست‌های تجاری دول عضو سازمان، یکسان نمی‌باشد و دارای تفاوت‌های گسترده‌ای است. بررسی خط‌مشی تجاری برای هر گروه از کشورهای صنعتی، در حال توسعه و کم‌تر توسعه‌یافته اهداف متفاوتی را دنبال می‌کند. علاوه بر این، میزان اطلاعات موجود در مورد وضعیت اقتصادی اعضای سازمان، متفاوت است. بدین ترتیب، اسناد و اطلاعات حاصله از بررسی‌ها، بسته به کشور تحت بررسی، واجد خصیصه توصیفی، تحلیلی و انتقادی خواهند بود.

با عنایت به این محدودیت‌ها، بر اساس مستندات حاصله از بررسی خط‌مشی تجاری کانادا[۲۷] و ایالات متحده[۲۸]، مطالبی در خصوص مسائل ماهوی این مکانیزم قابل ذکر است. این مطالب تشریح محتوای این مکانیزم به‌طور تفصیلی نیست، بلکه در پی آنیم تا با توجه به نوع اطلاعات و ماهیت اظهارات مندرج در هر مرحله از مستندات مورد بررسی، به ارزیابی مسائل ماهوی این مکانیزم بپردازیم. در این بخش قالب کلی، لحن و محتوای اسناد مربوطه را بررسی می‌کنیم، یعنی: (۱) گزارش دولت؛ (۲) گزارش دبیرخانه؛ و (۳) مشروح مذاکرات جلسه بررسی خط‌مشی تجاری. همچنین برخی از مسائل بسیار بحث‌برانگیز که در مورد کشورهای کانادا و ایالات متحده مطرح گردیدند را معرفی می‌کنیم. هدف ما

27. WT/TPR/G/22, 15 October 1996; WT/TPR/S/22, 7 October 1996; WT/TPR/M/22, 21 January 1997. Trade Policy Review Meeting held 18-19 November 1996.
28. WT/TPR/G/16, 21 October 1996; WT/TPR/S/16, 21 October 1996; WT/TPR/M/16, 30 January 1997. Trade Policy Review Meeting held 11-12 November 1996.

ارزیابی نقش قانون و تعهدات حقوقی در فرایند بررسی خط‌مشی تجاری بوده و در این راستا تمرکز ما بر انطباق اقدامات دولت تحت بررسی با قوانین و مقررات سازمان جهانی تجارت است.

۱,۳ گزارش دولت[۲۹]

گزارش‌های دولت صورت خلاصه‌ای دارند. گزارش کانادا ۶ صفحه و گزارش ایالات متحده مشتمل بر ۱۰ صفحه است. این گزارش‌ها حاوی توصیفاتی پیرامون وضعیت اقتصادی دولت مربوطه و عوامل داخلی و خارجی هستند که رویه تجاری آن‌ها را شکل می‌دهند. در عمل، گزارش دولت به خود سیاست تجاری می‌پردازد، در حالی که گزارش دبیرخانه بر جنبه‌های موضوعی سیاست تجاری یک عضو تمرکز می‌کند.

گزارش دولت کانادا حاوی یک خلاصه اجرایی از مسائلی است که مسیر اصلی سیاست تجاری کانادا را تبیین می‌کنند. پس از این خلاصه، محیط سیاست اقتصادی و تجاری، و گزارشی از تحولاتی که از زمان بررسی دوره قبل تا دوره جدید، در سیاست تجاری کشور رخ داده، مطرح می‌گردند. عنوان بخش بعدی "جهات سیاست تجاری در آینده" می‌باشد. در این بخش، به‌عنوان مثال، آمده است که "فلسفه اقتصادی بازار آزادتر و بازتر که ریشه در قواعد و رویه‌های مورد توافق بین‌المللی دارد، مبنای سیاست تجاری

29. Government Report.

کانادا خواهد بود".[۳۰] این بخش به‌طور مختصر به توصیف مشارکت کانادا در گات و سازمان جهانی تجارت می‌پردازد و بیان می‌دارد با مذاکرات دور اروگوئه و اجرای نتایج حاصل از دور اروگوئه (که در مسیر اجرایی قرار دارند) فعالیت مؤثر سازمان جهانی تجارت در اولویت سیاست تجاری کانادا قرار دارد.[۳۱] این گزارش همچنین حاوی بندهای مختصری راجع به نفتا[۳۲]، رابطه تجاری با ایالات متحده، و سایر ترتیبات و ابتکارات تجاری که کانادا با آن‌ها مرتبط است (مانند مجمع همکاری اقتصادی آسیا-اقیانوسیه[۳۳]) می‌باشد. علاوه بر این، فرایند بررسی داخلی طبق قانون اقدامات ویژه واردات (SIMA)،[۳۴] قوانین حاکم بر تحقیقات و بررسی‌های مربوط به جبران خسارات تجاری نیز در این گزارش مورد توجه قرار گرفته‌اند. در پایان، گزارش بیان می‌دارد که کانادا، سازمان جهانی تجارت را مرجعی مناسب برای پرداختن به مسائل جدید و نوظهور تجارت بین‌المللی (طبق صلاحیت‌ها و وظایفش) می‌داند.

گزارش دولت ایالات متحده نیز قالب، محتوا و لحن مشابهی دارد. در این گزارش بارها بر تعهد ایالات متحده به یک نظام تجاری چندجانبه باز و اجرای کامل و مؤثر موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت توسط تمامی اعضا تأکید شده است.[۳۵] در کنار

30. WT/TPR/G/22, p. 2, para. 8.
31. WT/TPR/G/22, p. 3, para. 10.
32. NAFTA.
33. APEC.
34. Special Import Measures Act.
35. e.g. WT/TPR/G/16, p.1, para. 1; p. 5, para. 23; p. 10, para. 51.

مشارکت فعال ایالات متحده در مجامع مختلف سازمان، استفاده تهاجمی[۳۶] ایالات متحده از نظام حل‌وفصل اختلافات به منظور تضمین اجرای موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت از سوی سایر دول عضو مورد اشاره قرار گرفته است.[۳۷] در بخش مقدماتی، تحت عنوان "ایالات متحده در نظام چندجانبه"، تأکید شده است که، "دولت ایالات متحده قویاً متعهد است تا دنیایی با بازارهای باز حقیقی بسازد که در آن سازمان جهانی تجارت محور مقررات مورد نیاز بازار آزاد خواهد بود".[۳۸] بخش بعدی تحت عنوان "محیط اقتصادی و تجاری ایالات متحده"، با استفاده از آمارهای مربوط به رشد تجاری و اشتغال، اقتصاد ایالات متحده را در بافت بین‌المللی خود قرار می‌دهد. در بخشی که تحولات سیاست تجاری از زمان بررسی دوره قبل مورد توجه قرار گرفته است، به موضوع دور اروگوئه و اجرایی شدن سازمان جهانی تجارت پرداخته شده و بیان گردیده که مهم‌ترین نمود رقابتی بودن و باز بودن بازار ایالات متحده در گرو اجرای دور اروگوئه قرار دارد. همچنین وظیفه و ماهیت ابتکارات تجاری منطقه‌ای که ایالات متحده نیز در آن‌ها مشارکت دارد (مانند نفتا، منطقه تجارت آزاد آمریکا، سازمان همکاری اقتصادی آسیا- اقیانوسیه) مورد توجه قرار گرفته است. گزارش سپس به تحولات مقررات داخلی که بر سیاست تجاری تأثیرگذار بوده‌اند (از جمله اصلاحات کشاورزی و اصلاح مقررات و مقررات‌زدایی) می‌پردازد. گزارش اشاره می‌کند که "شتاب مقررات‌زدایی در سطح داخلی که در دهه

36. Aggressive.
37. WT/TPR/G/16, p. 5, para. 23.
38. WT/TPR/G/16, p.2, para. 8.

۱۹۷۰ آغاز گردیده کماکان ادامه دارد که این امر، جهت‌یابی بازار آزاد و سنت‌های تجاری آمریکا را تقویت نموده و با اصلاح قوانین و مقرراتی که بازار را تقویت و رقابت را افزایش می‌دهند، سیاست تجاری باز آمریکا را تکمیل نموده است".[۳۹] بخش پایانی راجع به تحولات آتی در سیاست تجاری ایالات متحده، به طرح چالش‌هایی می‌پردازد که در نتیجه تحول شتابان فناوری در زمینه ارتباطات، حمل‌ونقل و زمینه‌های دیگر به‌وجود آمده و تغییراتی را بیان می‌کند که در اثر حرکت کشورهای با درآمد پایین و متوسط به سمت سیاست‌های تجاری بازتر ایجاد شده است.

از این شرح مختصر، روشن است که گزارش‌های دول مربوطه حاوی طرح کلی سیاست‌ها و بیان دستاوردهای سیاست تجاری دولت‌ها و اعلام اهداف سیاست تجاری آینده است. در واقع این گزارش‌ها حاوی تفسیر حقوقی هماهنگی اقدامات خاص در سازمان نبوده و هیچ تعهدی از سوی عضو تحت بررسی مبنی بر انطباق بیشتر سیاست‌های خود با تعهدات سازمان جهانی تجارت در بر ندارد. لازم به ذکر است که لحن گزارش‌های دولت‌ها انتقادی نیست بلکه مثبت و اطمینان‌بخش است.[۴۰]

در یکی از اسناد مرور سیاست تجاری، مقرر شده است که گزارش دولت باید به موضوعات کلیدی بپردازد، در بیان سیاست‌ها آینده‌نگر باشد و از هرگونه لحن تبلیغاتی خودداری کند. برخلاف پیش‌بینی چنین امری، به نظر می‌رسد که لحن تبلیغاتی و

39. WT/TPR/G/16, p. 9, para. 43.
40. WT/TPR/20, 19 July 1996.

تحسین‌آمیز یکی از ویژگی‌های اولیه گزارش دولت‌هاست.

البته در سازمانی که این فرصت تنها ابزاری است که یک دولت بتواند تحولات سیاست تجاری خود را به رخ بکشاند، چنین مواردی اجتناب‌ناپذیر است. با این حال، می‌توان گفت که گزارش دولت در پی فراهم کردن فرصت رسیدگی عادلانه[41] است. در واقع فرصتی برای دولت فراهم می‌شود که روایت مختصری از سیاست‌های تجاری خود در چارچوب تقنینی و مقرراتی داخلی ارائه کند، پیش از آن‌که این اهداف و سیاست‌ها تحت بررسی دقیق دبیرخانه و نقد جمعی رکن بررسی سیاست تجاری قرار گیرد. این دولت عضو است که بهترین دسترسی را به اطلاعات مربوط به سیاست تجاری آن کشور داراست و همان دولت است که بیشترین توانایی را در توصیف اهداف سیاست‌های تجاری خود دارد.

۲,۳ گزارش دبیرخانه[42]

همان‌طور که ذکر آن رفت، گزارش دولت بر مسائل مربوط به سیاست تجاری تمرکز می‌کند، اما گزارش دبیرخانه امور موضوعی و وقایع را مورد توجه قرار می‌دهد. گزارش دبیرخانه باید اساساً و تا حد لزوم بر سیاست‌ها و رویه‌های تجاری عضو تحت بررسی، در چارچوب سیاست‌های کلی ساختاری اقتصاد کلان تمرکز نماید.[43] طبق این

41. Due process.
42. Secretariat Report.
43. TPRB Rules of Procedure, Rule 10.

خطوط راهنما، گزارش‌های دبیرخانه در راستای بررسی عملکرد دولت‌های کانادا و ایالات متحده یک ارزیابی اقتصادی جامع از سیاست‌ها و رویه‌های تجاری و تأثیر آن‌ها بر نظام تجاری بین‌المللی را تشکیل می‌دهد. دبیرخانه برای ارزیابی وضعیت سیاست تجاری عضو تحت بررسی از تجزیه و تحلیل‌های آماری، جداول و نمودارها استفاده می‌نماید. این گزارش‌ها طولانی‌تر، مفصل‌تر و عینی‌تر از گزارش‌های دولت‌ها هستند (گزارش دبیرخانه در مورد کانادا مشتمل بر ۱۳۷ صفحه و گزارش مربوط به ایالات متحده مشتمل بر ۲۲۴ صفحه است).

قالب، محتوا و لحن گزارش دبیرخانه در مورد کانادا و ایالات متحده مشابه است. در این قسمت دو گزارش را مورد بحث قرار می‌دهیم. لحن گزارش دبیرخانه تا حد زیادی توصیفی است و اقدامات تجاری دولت عضو را برمی‌شمارد و اطلاعات چارچوبی برای این اقدامات ارائه می‌کند. این گزارش‌ها عموماً از یک رویکرد تاریخی بهره می‌برند، و سیاست‌هایی که اجرا شده‌اند را بررسی می‌کنند و به پیش‌بینی تحولات آتی سیاست تجاری نمی‌پردازند. این گزارش‌ها عناصر موجود در محیط اقتصادی خارجی که بر سیاست تجاری دولت عضو تأثیر می‌گذارند را بررسی می‌کنند. این مورد شامل مشارکت عضو مربوطه در سازمان جهانی تجارت نیز می‌گردد. در این رابطه، اصلاحات تقنینی و اداری داخلی که به منظور اجرای موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت اتخاذ شده‌اند مورد اشاره قرار گرفته و مشارکت عضو مربوطه در مکانیزم حل‌وفصل اختلافات در طول دوره

بررسی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.[۴۴] همچنین مشارکت عضو تحت بررسی در سایر موافقت‌نامه‌ها و مجامع که بر سیاست‌های تجاری آن کشور تأثیرگذارند بررسی می‌شوند. در مورد ایالات متحده و کانادا این مورد، در خصوص بررسی مشارکت آن‌ها در ترتیبات منطقه‌ای مانند نفتا، مجمع همکاری اقتصادی آسیا–اقیانوسیه،[۴۵] منطقه تجارت آزاد آمریکا[۴۶] و موافقت‌نامه‌های دوجانبه تجارت آزاد اهمیت می‌یابد.

علاوه بر عوامل خارجی تأثیرگذار بر سیاست‌های تجاری دولت عضو، گزارش دبیرخانه به ارائه اطلاعات مبنایی عمومی در مورد برخی از جنبه‌های مرتبط سیاست‌گذاری داخلی و چارچوب اداری عضو مربوطه مبادرت می‌ورزد. برای مثال، گزارش دبیرخانه راجع به کانادا، فرایند اداری داخلی برای تحقیقات ضددامپینگ (ضد قیمت‌شکنی) و بررسی‌ها تحت قانون‌گذاری‌های داخلی کانادا (SIMA) را به‌طور مفصل شرح می‌دهد.[۴۷] گزارش دبیرخانه راجع به ایالات متحده، گزارشی از فرایند سیاست‌گذاری تجاری داخلی ارائه داده و توانایی شاخه‌های اداری و اجرایی دولت در زمینه سیاست تجاری طبق قانون اساسی ایالات متحده را پوشش می‌دهد.[۴۸]

در گزارش‌های دبیرخانه، سیاست‌های تجاری دول عضو به تفکیک اقدامات انجام شده و به تفکیک بخش‌های اقتصادی عنوان می‌گردند. این بخش حاوی توضیح مختصری

44. WT/TPR/S/16, pp. 28-29 and Table AII.2c; WT/TPR/S/22, pp. 18-19, Table II.
45. APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation).
46. FTAA (Free Trade Area of Americas).
47. WT/TPR/S/22, Annex III. 1, pp. 59-64.
48. WT/TPR/S/16, pp. 23 ff.

از اقدامات مربوط به تعرفه‌ها، سهمیه‌ها و غیره، اوضاع و احوالی که این اقدامات در آن اتخاذ شده، کشور یا کشورهایی که این اقدامات علیه آن‌ها اعمال گردیده و هرگونه اقدام مربوط به حل‌وفصل اختلافات که در رابطه با یک عمل خاص انجام گرفته، می‌گردد. در تفکیک تجارت دولت عضو به بخش‌های مختلف به ترتیب، پیش‌زمینه، چارچوب مقرراتی و ویژگی‌ها و تحولات اصلی در هر یک از بخش‌های اصلی اقتصادی مورد توجه قرار می‌گیرد.

گزارش‌های دبیرخانه به شناسایی جنبه‌های خاصی از سیاست‌ها و رویه‌های تجاری یک عضو که با تعهدات ماهوی سازمان جهانی تجارت ناهماهنگ باشد، نمی‌پردازد. با این حال، در رابطه با تعهدات شکلی مربوط به اطلاع قبلی[۴۹]، در گزارش دبیرخانه راجع به کانادا آمده است که، کانادا اکثر تعهدات خود مربوط به ابلاغ و اطلاع قبلی را انجام داده، اما هنوز باید این تعهدات را در برخی زمینه‌های کشاورزی و یارانه‌ها تکمیل نماید.[۵۰] با این حال، گزارش دبیرخانه به بحث و بررسی اقداماتی می‌پردازد که منبع اختلاف بین عضو تحت بررسی و سایر اعضای سازمان بوده یا خواهد بود. برای مثال، گزارش دبیرخانه راجع به ایالات متحده بیان می‌دارد:

"ایالات متحده قانون همبستگی دمکراتیک و آزادی کوبا (قانون هلمز-برتون) و قانون تحریم‌های ایران و لیبی را اجرا نموده است. قانون نخست به شهروندان ایالات متحده

49. Notification.
50. WT/TPR/S/22, p. xi, para. 3.

اجازه می‌دهد تا در محاکم ایالات متحده دعوای خصوصی مطرح کنند تا از کشورهایی که به قاچاق اموال ضبط شده واقع در کوبا مبادرت می‌ورزند غرامت دریافت نمایند. این قانون همچنین به دولت ایالات متحده اجازه می‌دهد تا از صدور ویزا برای مدیران این شرکت‌ها، همسرانشان و فرزندان صغیر آن‌ها خودداری نماید. رئیس جمهور حق اقامه دعوا علیه شرکت‌های خارجی که از اموال مصادره شده اتباع ایالات متحده استفاده می‌نمایند را تا فوریه ۱۹۹۷ به تعویق انداخته است. قانون تحریم‌های ایران و لیبی، تحریم‌های تجاری را علیه شرکت‌های خارجی که در ایران و لیبی سرمایه‌گذاری می‌کنند برقرار ساخته است. جنبه‌های فراسرزمینی این قوانین از سوی شرکای تجاری آمریکایی مورد انتقاد قرار گرفته و در خصوص قانون هلمز- برتون دعاویی در نفتا و سازمان جهانی تجارت مطرح گردیده است».[۵۱]

همین گزارش در ادامه بیان می‌دارد:

"عناصر قانون‌گذاری تجاری ایالات متحده، حتی بر اساس سازمان جهانی تجارت، کماکان دغدغه‌هایی را برای برخی شرکای تجاری ایجاد می‌نماید. تحدید آزادسازی منسوجات و لباس، برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه مشکل‌ساز باقی می‌ماند، اگرچه شرایط دسترسی بهبود یافته است. دسترسی به سیستم تهیه و خرید دولتی در بسیاری از زمینه‌ها هنوز محدود است؛ و اگرچه حق اقامه دعوا تحت قانون هلمز- برتون به تعویق

51. WT/TPR/S/16, p. xi, para. 10; see also p. 25. The complaint filed by the European Communities under the Dispute Settlement Understanding is United States- The Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act, WT/DS38.

افتاده و تاکنون، هیچ تحریمی علیه شرکت‌های سرمایه‌گذار در ایران و لیبی اعلام نگردیده، اما اعمال فراسرزمینی قوانین تجاری ایالات متحده، توجه بسیاری را به خود جلب نموده است".[۵۲]

در همین گزارش آمده است که ایالات متحده همواره سه مسیر اصلی را در قانون‌گذاری تجاری خود دنبال می‌کند که عبارتند از موافقت‌نامه‌های چندجانبه، موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای و فشار یک‌جانبه برای باز نمودن بازار کشورهای ثالث. گزارش در این خصوص بیان می‌دارد اگر چه هیچ تردیدی نیست که سیاست تجاری ایالات متحده اساساً براساس نظام سازمان جهانی تجارت بنیان نهاده شده است، اما تعامل میان این مسیرهای متفاوت یک منبع اختلاف در درون این نظام است.[۵۳]

به همین ترتیب، گزارش دبیرخانه راجع به کانادا به حل‌وفصل دوجانبه و بحث‌برانگیزی می‌پردازد که در خصوص صادرات چوب نرم[۵۴] از کانادا به آمریکا حاصل شده است. در این گزارش آمده است: «طبق یکی از ترتیبات دوجانبه راجع به چوب نرم، کانادا متعهد گردید تا بر حمل‌ونقل (صادرات) بالاتر از یک میزان معین به ایالات متحده، عوارض صادرات وضع نماید؛ هدف این ترتیبات حمایت از صادرکنندگان علیه ریسک‌ها و هزینه‌های حقوقی است که از دعوای مربوط به جبران خسارات تجاری در ایالات متحده ناشی می‌گردند که در سه سال گذشته بالغ بر ۱۰۰ میلیون دلار برآورد شده است»؛[۵۵] در

52. WT/TPR/S/16, p. xvi, para. 41.
53. WT/TPR/S/16, p. xvi, para. 42.
54. Softwood Lumber.
55. WT/TPR/S/22, pp. xi-xii, para 7.

این گزارش همچنین ذکر گردیده است که کانادا یک فرایند اصلاح تدریجی را در بخش خدمات آغاز نموده است، اما صنایع فرهنگی تا حد زیادی از اصلاحات دور بوده‌اند.[۵۶]

گزارش‌های دبیرخانه در زمینه مرور سیاست تجاری کانادا و ایالات متحده نشان می‌دهد، که این گزارش‌ها بدواً یک ارزیابی اقتصادی نسبتاً عینی و مستقل از سیاست‌ها و رویه‌های تجاری دولت عضو بوده و طی آن تلاش می‌شود تا چگونگی تأثیر این سیاست‌ها و رویه‌ها بر نظام تجاری چندجانبه بررسی گردد. گزارش دبیرخانه یک ارزیابی و سنجش حقوقی مطلق از انطباق سیاست تجاری یک عضو با تعهدات آن عضو در سازمان نیست. این گزارش‌ها اطلاعات جامع و موثق همراه با تحلیل اقدامات خاص تجاری که دولت عضو اتخاذ نموده ارائه می‌دهند. انطباق اقدامات ماهوی متخذه در سیاست تجاری دولت عضو با سازمان جهانی تجارت مورد بررسی قرار نمی‌گیرد و هیچ پیشنهادی در جهت هماهنگی میان این دو مورد ارائه نمی‌شود. شفافیت بالایی که در گزارش دبیرخانه وجود دارد، مهم‌ترین نقش این گزارش در مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری محسوب می‌گردد. اطلاعات مندرج در گزارش دبیرخانه مبنایی برای جلسه بررسی سیاست تجاری خواهد بود.

۳,۳ جلسه (نشست) بررسی خط‌مشی تجاری

جلسه بررسی سیاست تجاری با اظهارنظر شرکت‌کنندگان آغاز می‌گردد و سپس

56. WT/TPR/S/22, p. xiii, para. 18.

نظرات اعضا در مورد سیاست‌های عضو تحت بررسی مطرح می‌گردد. یادداشت‌های جلسه بررسی سیاست تجاری نشان می‌دهد که نظرات شرکت‌کنندگان بر مضامین اصلی سیاست تجاری عضو مربوطه تأکید می‌نماید. علاوه بر این، این نظرات نشان می‌دهد که سایر اعضا نسبت به سازگاری رویه‌ها و سیاست‌های تجاری عضو تحت بررسی با تعهدات آن عضو در سازمان، نگرانند. نظرات اعضای رکن بررسی خط‌مشی تجاری متعاقب نظرات شرکت‌کنندگان در جلسه بررسی، مطرح می‌گردد. نظرات اعضای رکن بررسی خط‌مشی تجاری بر مسائلی که از دغدغه‌های اعضای سازمان هستند تمرکز نموده و از جمله، مسائل مربوط به اهداف و مقصود سیاست تجاری یک عضو در زمینه‌هایی که میان شرکای تجاری اصطکاک ایجاد می‌کند را در بر می‌گیرد. اگرچه برخی نظرات به موضوعات دارای ماهیت دوجانبه مربوط می‌گردد، بسیاری از اظهارنظرها به موضوعات چندجانبه و سیستمیک می‌پردازد. می‌توان گفت نظراتی که در جلسه بررسی مطرح می‌گردد به نوعی مجموعه موافقت‌نامه‌ها و فعالیت‌های مربوط به سازمان جهانی تجارت را در بر می‌گیرد. این امر موجب مباحثات گسترده در خصوص مشارکت دولت عضو در نظام تجاری چندجانبه می‌گردد. علاوه بر این، در خصوص وضعیت عمومی اقتصادی عضو مربوطه، اجرای تعهدات دور اروگوئه و مشارکت در ترتیبات تجاری منطقه‌ای نیز اظهارنظر می‌گردد.

در جلسه بررسی سیاست تجاری کانادا، شرکت‌کنندگان بر موضوع فدرالیسم کانادایی و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری کانادا در زمینه تجارت بین‌الملل، و برخی از سیاست‌های این کشور که به نظر شرکت‌کنندگان فاقد انطباق کامل با موافقت‌نامه سازمان

جهانی تجاری بود، تأکید نمودند. این موارد شامل ترتیبات دوجانبه میان ایالات متحده و کانادا در رابطه با صادرات چوب نرم از کانادا به ایالات متحده و الزامات مربوط به استفاده از توان داخلی (امکانات ساخت داخل)[۵۷] نیز می‌گردید. علاوه بر این، موضوعات دیگری از قبیل علامات جغرافیایی نوشیدنی‌ها و اصلاح مقررات قانون اقدامات ویژه واردات (SIMA) در رابطه با تحقیقات ضد دامپینگ مورد بحث و بررسی قرار گرفتند.

در رابطه با فدرالیسم کانادایی، نخستین سوالی که مطرح گردید آن بود که آیا این واقعیت که دولت فدرال وظیفه مذاکره و انعقاد موافقت‌نامه‌های بین‌المللی را بر عهده دارد، در حالی که اجرای این موافقت‌نامه‌ها به استان‌ها در چارچوب اختیاراتشان واگذار شده است، مانع یا تأخیری بر سر اجرای تعهدات بین‌المللی ایجاد نمی‌کند، و اگر جواب مثبت است پاسخ کانادا چیست؟ در این پرسش اشاره شد که موافقت‌نامه تجارت داخلی[۵۸] بین استان‌های کانادا در ۱۹۹۵ لازم‌الاجرا گردیده و سوال این است که این موافقت‌نامه تا چه اندازه اجرای موافقت‌نامه‌های بین‌المللی را در تمام سطوح دولت تسهیل می‌نماید. در این پرسش تاکید شد که موافقت‌نامه تجارت داخلی هنوز در زمینه‌هایی مانند خرید دولتی، یارانه‌ها و انرژی کامل نیست و این راه فرار قابل توجهی را در اختیار استان‌ها قرار داده است؛ در نتیجه شفافیت بازار کانادا برای شرکت‌های خارجی کاهش یافته است.[۵۹] سوال دوم نیز به مسئله فدرالیسم کانادایی و خلأ موجود در موافقت‌نامه تجارت داخلی پرداخت.

57. Local Content.
58. Agreement on Internal Trade.
59. WT/TPR/M/22, p. 7, para. 23.

در پاسخ به این پرسش که آیا موافقت‌نامه تجارت داخلی حاوی هیچ مقرره‌ای در خصوص رعایت مقررات سازمان بود یا خیر، نماینده کانادا اظهار داشت که اگرچه دولت فدرال از اختیارات قانونی اساسی برای کنترل مسائل تجاری برخوردار است اما نتایج هیأت‌های رسیدگی (پانل‌های) گات و سازمان جهانی تجارت که رویه‌هایی را مغایر با تعهدات بین‌المللی می‌دانسته‌اند، همواره از سوی استان‌ها رعایت و انجام شده‌اند.[۶۰]

در خصوص ترتیبات دوجانبه میان کانادا و ایالات متحده در خصوص چوب نرم، پرسشگر دوم، در مورد تطابق مالیات بر صادرات چوب به ایالات متحده با مقررات موافقت‌نامه سازمان راجع به حمایت‌ها[۶۱] که صریحاً محدودیت‌های ارادی و مدیریت شده بر صادرات را منع کرده، سوال نمود.[۶۲] نماینده سوییس در مورد سازگاری وضع مالیات بر صادرات الوار پرسید که چرا وضع این مالیات به سازمان جهانی تجارت اطلاع داده نشده است.[۶۳] نماینده ژاپن دیدگاه کانادا را در مورد موافقت‌نامه چوب نرم جویا شد و پرسید که آیا این موافقت‌نامه با ایالات متحده با موافقت‌نامه حمایت‌ها تطابق و سازگاری دارد.[۶۴] کانادا پاسخ غیرمستقیمی ارائه داد و بیان داشت که اعتقاد نداشته که موافقت‌نامه چوب نرم با ایالات متحده به‌عنوان امری مغایر با مقررات سازمان مورد ایراد شرکای تجاری‌اش قرار خواهد گرفت.[۶۵]

60. WT/TPR/M/22, p. 16, para. 67.
61. Safeguards Agreement.
62. WT/TPR/M/22, p. 8, para. 28.
63. WT/TPR/M/22, p. 8, para. 39.
64. WT/TPR/M/22, p. 18, para. 77.
65. WT/TPR/M/22, p. 17, para. 69.

در رابطه با الزامات مربوط به تولید ساخت داخل، دومین پرسشگر بیان داشت، الزامات مربوط به ساخت داخل که توسط تعدادی از استان‌ها مقرر شده، چگونه می‌تواند با مواد ۳ و ۱۱ گات و موافقت‌نامه اقدامات سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت (TRIMS) مطابقت داشته باشد.[۶۶] دولت سوییس اشاره داشت که در برخی استان‌ها بهره‌برداری و بازاریابی منابع طبیعی مشروط به معیارهای پردازش بومی[۶۷] است. در اونتاریو برای این‌که بتوان مشروبات وارد نمود باید از انگورهای محلی خریداری کرد. این اقدامات ممکن است با تعهدات سازمان جهانی تجارت مطابقت نداشته باشد.[۶۸] ژاپن نیز مطابقت الزامات مربوط به تولید ساخت داخل را در مورد الوار (چوب)، سنگ معدن، مواد معدنی، نوشیدنی‌ها و محصولات صوتی- تصویری با مقررات مربوط به موافقت‌نامه تریمز مورد سوال قرار داد.[۶۹] ایالات متحده اظهار داشت اقدامات تبعیض‌آمیز کماکان بر مواردی از جمله نشر مجلات تأثیر می‌گذارد. یکی از پانل‌های سازمان جهانی تجارت به تحقیق و تفحص در باب این سیاست‌ها پرداخت.[۷۰] کانادا به این اظهارات این‌گونه پاسخ داد که الزامات مربوط به تولید داخل در رابطه با صنعت نشر و صنعت صوتی و تصویری مربوط به حوزه خدمات است و تحت پوشش موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات قرار دارد و نه موافقت‌نامه تریمز؛ همچنین الزامات (استانی) مربوط به الوار، سنگ معدن، مواد معدنی و

66. WT/TPR/M/22, p. 8, para. 29.
67. Local Processing.
68. WT/TPR/M/22, p. 11, para. 42.
69. WT/TPR/M/22, p. 12, para. 51.
70. WT/TPR/M/22, p. 13, para. 5.

مشروبات مغایر با تعهد رفتار ملی نبوده و محدودیت‌های کمّی بر واردات تحمیل نمی‌کنند.[۷۱]

در پاسخ به سوالی در خصوص اصلاح قانون اقدامات ویژه واردات (SIMA) در رابطه با تحقیقات و بررسی‌های ضد دامپینگ، کانادا بیان داشت که برخی تغییرات صورت گرفته تا تضمین نماید که الزامات بازبینی شده موافقت‌نامه ضددامپینگ به‌طور کامل منعکس شود و جزئیات کامل در اختیار مراجع تحقیق‌کننده قرار گیرد. تحقیقاتی که منجر به وضع عوارض ضددامپینگ بر واردات از کشور کره گردیده دارای ماهیت شبه‌قضایی بوده و سازگاری و مطابقت کامل با مقررات گات و سازمان جهانی تجارت داشته است.[۷۲]

در جلسات بررسی خط‌مشی تجاری ایالات متحده نیز، نگرانی‌های مشابهی در اظهارات اعضا و پرسشگران دیده می‌شود. این جلسات مملو از طرح انتقادات در مورد استفاده یک‌جانبه از ابزار سیاست تجاری برای اهداف غیرمرتبط با سیاست‌های تجاری بود. در این رابطه، به‌ویژه بر قانون هلمز- برتون[۷۳] و قانون تحریم تجارت ایران و لیبی (یا قانون داماتو)[۷۴]، و همچنین استفاده فراسرزمینی از معیارهای زیست‌محیطی که به منظور وضع تحریم بر واردات ماهی تون و میگو اعمال می‌شدند، تأکید شده بود.[۷۵] پرسشگران و اعضا

71. WT/TPR/M/22, p. 21, para. 96.
72. WT/TPR/M/22, pp. 11-12, para. 47.
73. Helms-Burton Act.
74. Iran-Libya Trade Sanctions Act ("D'Amato Act).
۷۵. برای شکایات مطروحه براساس موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات، نگاه کنید به قضیه ایالات متحده- ممنوعیت واردات میگو و محصولات میگو، شکایت مطروحه از سوی مالزی، تایلند، پاکستان و هند (WT/DS58).

انطباق این اقدامات با تعهدات مربوط به سازمان جهانی تجارت را شدیداً به زیر سوال بردند.

در رابطه با قانون هلمز-برتون، نخستین پرسشگر بیان داشت که این قانون یکی از نگرانی‌های جدی برای بسیاری از شرکای تجاری ایالات متحده است. همان‌طور که این قضیه پیش‌تر در رکن حل‌وفصل اختلافات مطرح گردید، مباحثات رسمی و قانونی در مورد این موضوع به این رکن واگذار گردید.[۷۶] اتحادیه اروپا اظهار داشت که روابط دوجانبه میان ایالات متحده و اتحادیه اروپا اخیراً تحت تأثیر قانون هلمز- برتون و قانون داماتو اندکی تلخ گردیده است و این‌که این تحولات قابل قبول نیستند.[۷۷] هیئت نمایندگی کوبا از هیئت آمریکایی دعوت نمود تا در خصوص محاصره اقتصادی و مالی یک‌جانبه کوبا برای ۳۵ سال و همچنین تقویت، افزایش و شدت بخشیدن به اقدامات فرامرزی آمریکا از طریق تصویب قانون توریچلی[۷۸] در سال ۱۹۹۲ و پس از آن با تصویب قانون هلمز-برتون در اوایل سال ۱۹۹۶، اظهار نظر نماید[۷۹] و به‌طور خاص در مورد مطابقت این اقدامات با مقررات سازمان جهانی تجارت پرسش نمود.[۸۰] نماینده کانادا اعلام داشت که قانون هلمز- برتون به‌طور جدی مورد توجه کانادا و سایر شرکای تجاری ایالات متحده است و از ایالات متحده درخواست نمود تا این قانون را لغو نماید.

76. WT/TPR/M/16, p. 9, para. 43.
77. WT/TPR/M/16, p. 14, para. 65.
78. Toricelli Act 1992.
79. WT/TPR/M/16, p. 15, para. 69.
80. WT/TPR/M/16, p. 39, para.204.

شمار زیادی از هیات‌های نمایندگی دیگر[۸۱] نیز نگرانی‌های خود را در مورد جنبه‌های یک‌جانبه و فراسرزمینی قوانین ایالات متحده مطرح نمودند. هیئت ژاپنی اشاره داشت که جنبه‌های فراسرزمینی قانون هلمز-برتون و قانون تحریم‌های ایران و لیبی، طبق حقوق بین‌الملل قابل قبول نیستند و می‌توانند با تعهدات سازمان جهانی تجارت نیز مغایرت داشته باشند.[۸۲] نماینده مکزیک از ایالات متحده پرسید که آیا دورنمایی برای حذف یا لغو این قوانین در کوتاه‌مدت و در راستای تعهدات بین‌المللی مطرح است یا خیر.[۸۳]

در رابطه با تحریم واردات میگو و ماهی تونا توسط ایالات متحده، نخستین پرسشگر بیان داشت که اگرچه بسیاری از قوانین در نتیجه تصویب قانون موافقت‌نامه‌های دور اروگوئه تغییر یافته، اما تحریم ماهی تونا کماکان برقرار است. علاوه بر این، معیارهای زیست‌محیطی به‌طور یک‌جانبه بر کشورهایی اعمال گردید که تصمیم داشتند تا به ایالات متحده میگو صادر کنند و کشورهایی که از تورهای ماهیگیری با مقیاس بزرگ استفاده می‌نمودند. اگرچه حمایت از لاک‌پشت‌ها و سایر حیوانات هدفی قابل ستایش است، اما مطابقت این اقدامات با تعهدات سازمان جهانی تجارت محل تردید است. این پرسشگر از دولت ایالات متحده خواست تا راه‌حلی بیاید که این اقدامات را برای شرکای تجاری

81. Including Switzerland (p. 28, para. 138), Australia (p. 17, para. 79), Venezuela (p. 21, para. 106), and the Slovak Republic (p. 30, para. 152). All references to WT/TPR/M/16.
82. WT/TPR/M/16, p. 20, para. 99.
83. WT/TPR/M/16, p. 21, para. 105.

ایالات متحده قابل قبول نماید.[۸۴]

به همین ترتیب، پرسشگر دوم به ماهیت فراسرزمینی مقررات زیست محیطی پرداخت و بیان داشت که این مقررات می‌تواند ناقض موافقت‌نامه‌های سازمان جهانی تجارت باشد. وی از هیئت نمایندگان آمریکایی خواست تا پاسخ دهد که آیا هیچ ابتکاری (مانند لغو زودهنگام این اقدامات) پیش‌بینی شده است تا اثر این مقررات را بر کشورهای صادرکننده کاهش دهد.[۸۵]

هیئت نمایندگی استرالیا نگرانی‌هایی را در مورد تحریم یک‌جانبه مصوب ۱ می ۱۹۹۶ در مورد واردات میگوی وحشی از کشورهایی که استفاده از امکانات جداسازی لاک‌پشت‌ها در آن‌ها اجباری نیست، مطرح نمود.[۸۶] مکزیک از هیئت آمریکایی دعوت کرد تا اعلام نماید که آیا در مورد برخی مسائل از جمله لغو تحریم ماهی تونا هیچ دورنمایی برای یافتن راه‌حل کوتاه‌مدت و مطابق با تعهدات بین‌المللی ترسیم شده است؟[۸۷] ونزوئلا نیز خواستار این بود که ایالات متحده اطمینان دهد که از تغییرات ضروری در قوانین جهت خاتمه بخشیدن به تحریم واردات ماهی تونا حمایت خواهد نمود.[۸۸]

ایالات متحده در پاسخ به اظهارات و انتقادات اعضا در رابطه با قانون هلمز- برتون و قانون ایران و لیبی و همچنین تحریم واردات میگو و ماهی تونا، رسیدگی این موضوعات

84. WT/TPR/M/16, p. 9, para. 42.
85. WT/TPR/M/16, p. 11, para. 50.
86. WT/TPR/M/16, p. 17, para. 79.
87. WT/TPR/M/16, p. 21, para. 105.
88. WT/TPR/M/16, p. 21, para. 106.

در رکن حل‌وفصل اختلافات را مانعی برای بحث بیشتر در این باره، در رکن بررسی خط‌مشی تجاری دانست. از این رو، در رابطه با انتقادات مطروحه از سوی سایر هیات‌های نمایندگی در خصوص ویژگی فراسرزمینی سیاست تجاری و اعمال آن در قوانین مربوطه (از جمله قانون هلمز-برتون)، هیئت آمریکایی بیان داشت که این مسائل موضوع رسیدگی در سیستم حل‌وفصل اختلافات سازمان جهانی تجارت است. از این رو، این هیات معتقد بود که بحث و بررسی بیشتر این مسائل در رکن بررسی خط‌مشی تجاری مناسب نیست.[۸۹] ایالات متحده تصمیم داشت تا اقدامی صورت گیرد که در فرایند سازش تحت موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات اخلال ایجاد کند.[۹۰]

بدین ترتیب، ایالات متحده به بحث در باب سیاست‌های مربوط به میگو و لاک‌پشت نپرداخت، چرا که این موضوعات در سیستم حل‌وفصل اختلافات در جریان بودند و ایالات متحده به هیچ وجه تمایل نداشت که این فرایند دچار اخلال گردد.[۹۱]

در جلسه بررسی ایالات متحده، چندین موضوع بحث برانگیز دیگر از سوی اعضا مورد توجه قرار گرفت؛ برای مثال، بسیاری از هیات‌های نمایندگی نگرانی‌هایی را در مورد قواعد مبدأ ایالات متحده در بخش منسوجات و پوشاک و انطباق آن با موافقت‌نامه قواعد مبدأ سازمان، مطرح نمودند.[۹۲] ایالات متحده به‌طور مفصل به این نگرانی‌ها پاسخ داد و گزارشی از اصلاحات انجام شده در سیاست‌های مربوط به بخش منسوجات و پوشاک

89. WT/TPR/M/16, p. 37, para. 191.
90. WT/TPR/M/16, p. 40, para. 218.
91. WT/TPR/M/16, p. 46, para. 252.
92. WT/TPR/M/16, p. 24, para. 115; and p. 28, para. 137.

ارائه داد و بیان داشت که نظام قواعد مبدأ ایالات متحده کاملاً شفاف بوده و اکثریت قاطع این قواعد را با قواعد مبدأ مورد استفاده در سایر کشورهای واردکننده مهم، هماهنگ نموده است.[۹۳]

بررسی یادداشت‌های جلسات بررسی سیاست تجاری کانادا و ایالات متحده نشان می‌دهند که مفهوم قانون و تعهد حقوقی در فرایند بررسی سیاست تجاری دارای نقش مهمی هستند. با وجود این، پاسخ‌های ارائه شده به این نگرانی‌ها از سوی عضو تحت بررسی نشان‌دهنده ناتوانی مستمر نشست بررسی خط‌مشی تجاری به‌عنوان ابزاری برای اجرای تعهدات موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت است. اعضای تحت بررسی معمولاً از ورود به مباحثات حقوقی معنادار در خصوص سازگاری یک اقدام خاص با مقررات مربوطه در موافقت‌نامه سازمان خودداری می‌کردند. پاسخی که معمولاً به ادعای عدم سازگاری داده می‌شد، یا صرفاً تکرار ادعای سازگاری حقوقی اقدامات با موافقت‌نامه بود یا این‌که در ارائه یک استدلال حقوقی از پرداختن به پیچیدگی‌ها و ظرافت‌های حقوقی اقدامات مربوطه در چارچوب رکن بررسی خط‌مشی تجاری خودداری می‌شد. عضو تحت بررسی ترجیح می‌داد تا از ورود به هرگونه بحث در رابطه با سازگاری اقدامات یک دولت با موافقت‌نامه سازمان، که موضوع رسیدگی در رکن حل‌وفصل اختلافات بودند، خودداری شود تا این‌که با رسیدگی‌های رکن حل‌وفصل اختلافات و منویات موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات هیچ تداخلی صورت نگیرد.[۹۴]

93. WT/TPR/M/16, p. 48, para. 265.

۹۴. لازم به ذکر است که آخرین بررسی سیاست تجاری در مورد ایالات متحده آمریکا در ۲۹ سپتامبر و ۱ اکتبر سال ۲۰۱۰ و در مورد کانادا در ۲۰ و ۲۲ ژوئن سال ۲۰۱۱ انجام گرفت.

٤. مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به‌عنوان یک مکانیزم نظارتی بین‌المللی

اگر بخواهیم از دیدگاه حقوقی به مسئله نگاه کنیم، ماهیت یک سازوکار نظارتی بین‌المللی را می‌توان با توجه به انجام سه کارکرد آن مورد ارزیابی قرار داد. این سه کارکرد عبارتند از: کارکرد مرور و بررسی، کارکرد تصحیحی، کارکرد خلاقانه.[٩٥] کارکرد مرور و بررسی، به ارزیابی سازگاری و تطابق سیاست و خط‌مشی ملی با هنجارهای حقوقی بین‌المللی می‌پردازد. کارکرد تصحیحی زمانی مطرح می‌گردد که بعد از بررسی‌ها مشخص شده باشد که میان خط‌مشی ملی و قاعده بین‌المللی ناسازگاری و ناهماهنگی وجود دارد، که در این صورت کارکرد تصحیحی توصیه‌هایی را برای ایجاد تغییرات و اصلاحات پیشنهاد می‌کند. و اما کارکرد خلاقانه عبارت است از ارائه تفاسیر تکمیلی برای یک قاعده حقوقی عمومی تا این‌که بتوان آن را بر یک مورد و قضیه خاص اعمال نمود.

١,٤ کارکرد مرور و بررسی[٩٦]

یکی از اهداف اولیه و اصلی مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، تسهیل و ارتقای کارکرد نظام تجاری چندجانبه از طریق التزام اعضا به قواعد، اصول و تعهدات سازمان جهانی تجارت است.[٩٧] با این حال، موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری تصریح

95. Van Hoof and De Vey Mestdagh, “Mechanism of International Supervision”, in: P. van Dijl (ed.), Supervisory Mechanisms in International Economic Organizations. Deventer: Kluwer, 1984, note 42 at 11.
96. Review Function.
97. “Functioning of the GATT System” BISD 36S/403 (1990); TPRM Agreement, para A(i).

نموده که این مکانیزم درصدد نیست تا به‌عنوان مبنایی برای اجرای تعهدات خاص مندرج در موافقت‌نامه‌ها یا به‌عنوان مبنایی برای آیین حل‌وفصل اختلافات عمل نماید، یا این‌که تعهدات بیشتری را در خصوص خط‌مشی تجاری بر اعضا تحمیل نماید.

کارکرد مرور و بررسی در مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری از ماهیت محدودی برخوردار است. معیاری که در مرورهای این مکانیزم مورد استفاده قرار می‌گیرد تطابق قوانین و خط‌مشی‌های ملی با موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت نیست، بلکه بررسی تأثیر قوانین و رویه‌های تجاری اعضا بر نظام تجاری بین‌المللی است. این مکانیزم رفتار دولت عضو را در رابطه با یک هنجار یا قاعده حقوقی بین‌المللی خاص بررسی نمی‌کند و هیچ ارزیابی حقوقی دقیقی ندارد که آیا یک دولت عضو تعهدات خود در سازمان را رعایت می‌کند یا خیر؛ هرچند، بررسی تأثیر خط‌مشی‌ها و سیاست‌های تجاری ملی بر نظام تجاری بین‌المللی ممکن است ارزیابی آثار سیاست‌های مغایر با موافقت‌نامه سازمان را در بر داشته باشد.

گزارش دبیرخانه گاهی از لحن انتقادی برخوردار است و مواردی از قوانین و خط‌مشی‌های ملی که برای نظام تجاری چندجانبه زیان‌بار هستند را مشخص می‌کند. با این حال، در گزارش دبیرخانه جنبه‌های معینی از قوانین و خط‌مشی‌های ملی که مغایر با هنجارهای حقوقی بین‌المللی مندرج در موافقت‌نامه سازمان هستند مشخص نمی‌گردد. علی‌رغم ماهیت توصیفی این گزارش و تلاش این گزارش مبنی بر عدم مداخله، صرف وجود یک گزارش که با مسئولیت خود دبیرخانه تهیه شده باشد، به اعتبار و بی‌طرفی فرایند مرور و بررسی می‌افزاید. این واقعیت که بررسی‌های مکانیزم صرفاً مبتنی بر گزارش‌های

شخصی که از سوی دولت تحت بررسی ارائه می‌شود نیستند، یک بعد فراملی و نهادی به فرایند مرور و بررسی می‌بخشد. این گزارش تأکیدی بر منافع سیستمیک و منافع مشترک اعضای سازمان در افزایش شفافیت به منظور ارتقای همکاری و متابعت از قواعد در میان اعضای سازمان است.

مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، ابتدائاً، ابزاری برای ارزیابی اقتصادی قوانین و خط‌مشی‌های ملی اعضای سازمان است. نمود این ادعا را می‌توان در دپارتمان بررسی خط‌مشی تجاری که در دبیرخانه سازمان مستقر است دید که کارکنان آن متشکل از اقتصاددانان می‌باشد و نه حقوق‌دانان. معیارهایی که در بررسی‌ها مورد توجه قرار می‌گیرند معیارهای اقتصادی هستند و نه حقوقی.[۹۸] در واقع، «خط‌مشی‌ها» مورد بررسی قرار می‌گیرند و نه «مشروعیت و قانونی بودن». با این حال، اظهارات اعضا در جلسات و نشست‌های بررسی خط‌مشی تجاری نشان‌دهنده نگرانی آن‌ها در خصوص تطابق و سازگاری قوانین و خط‌مشی‌های اعضا با تعهدات سازمان جهانی تجارت است. بنابراین، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری ابزاری برای ارزیابی جمعی سیاست‌های تجاری یک دولت عضو بر مبنای ملاحظات اقتصادی و همچنین ملاحظات حقوقی می‌باشد. این امر منجر به افزایش شفافیت

۹۸. در واقع ارتباط میان تعهدات مندرج در گات و سیاست‌های اقتصادی ملی آن‌قدر نزدیک است که نظارتی که مبتنی بر هنجارهای اقتصادی باشد هرگز از موافقت‌نامه عمومی فاصله نمی‌گیرد.

Blackhurst, R., "Strengthening GATT Surveillance of Trade-Related Policies", in: E.U.Petersman and M. Hilf (eds.), The New GATT Round of Multilateral Trade Negotiations: Legal and Economic Problems, Second edition, Deventer: Kluwer, 1991, note 229, at 156

از طریق بحث و مذاکرات گسترده در خصوص سیاست‌ها و رویه‌های تجاری یک عضو بر مبنای گزارش‌های دولت و دبیرخانه می‌گردد. اگرچه گزارش دولت، گزارشی کلی‌تر و شخصی است که منعکس‌کننده مسیر کلی خط‌مشی تجاری آن دولت است، گزارش دبیرخانه یک نگاه کامل و ارزیابی اقتصادی از رویه‌های تجاری آن عضو به دست می‌دهد. تا اندازه‌ای که این شفافیت بیشتر آن دسته از رفتارهای موجود در خط‌مشی و سیاست تجاری را که با تعهدات سازمان مغایرت دارند برجسته می‌سازد، می‌توان گفت که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری از یک کارکرد «مرور و بررسی» البته به‌طور غیرمستقیم برخوردار است.

۲,٤ کارکرد تصحیحی[۹۹]

وظیفه تصحیح و اصلاح صریحاً از کارکردهای مکانیزم شناخته نشده است. موافقت‌نامه مکانیزم مقرر می‌دارد که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری مبنایی برای اجرای تعهدات خاص اعضا در موافقت‌نامه‌ها یا برای آیین حل‌وفصل اختلافات نیست. اگرچه گزارش دبیرخانه ممکن است توجهات را به برخی از جنبه‌های خط‌مشی تجاری یک عضو که منبع نگرانی در نظام تجاری هستند جلب نماید، هرگز به حذف اقداماتی که با قواعد سازمان مغایرت دارند نمی‌پردازد. در فرایند مرور، هیچ الزام حقوقی برای اعمال اصلاحات در سیاست‌های مغایر با سازمان وجود ندارد، مگر از طریق مراجعه بعدی به مکانیزم

99. Corrective Function.

حل‌وفصل اختلافات توسط یکی از اعضای سازمان که تحت تأثیر این سیاست‌های مغایر قرار گرفته‌اند.

با وجود این، فرایند مرور مکانیزم از دو جنبه دیگر برخوردار است که می‌تواند منجر به تصحیح اقدامات مغایر با سازمان گردد. نخست آن‌که فرایند مکانیزم به اعضای سازمان اجازه می‌دهد که نگرانی‌های خود در رابطه با رفتارهای تجاری یک عضو دیگر را ثبت نمایند؛ این تمهید فرصتی را برای بیان انتقادات و مخالفت‌های اعضا با اقدامات و سیاست‌های تجاری که آن‌ها را غیرقابل قبول یا مغایر با تعهدات سازمان جهانی تجارت می‌دانند، فراهم می‌کند. این امکانات در تحقق دو هدف نقش بازی می‌کند: از یک سو، درب‌های فرایند بررسی خط‌مشی تجاری به روی ملاحظات حقوقی باز می‌شود و فشارهایی برای اصلاح در چارچوب حقوقی موجود اعمال می‌شود، و از سوی دیگر، با برجسته‌سازی سیاست‌ها و رویه‌هایی که منشأ نگرانی هستند، مبنایی برای مذاکرات دوجانبه یا چندجانبه در میان اعضای سازمان در آینده ایجاد می‌شود. چنین مذاکراتی ممکن است منجر به این نتایج گردد: تشویق تطابق سیاست‌های اعضا با چارچوب حقوقی موجود، یا اصلاح و بازبینی برخی هنجارهای حقوقی در موافقت‌نامه سازمان به منظور منطبق شدن با برخی سیاست‌های تجاری.

دومین جنبه تصحیحی مکانیزم در این واقعیت نهفته است که این مکانیزم آرشیو مستندی را به صورت آرشیو مکتوب و دایمی قوانین و رویه‌های تجاری عضو تحتِ بررسی و همچنین انتقاداتی که سایر اعضا در خصوص این سیاست‌ها مطرح نموده‌اند تشکیل می‌دهد. سایر اعضا می‌توانند در مباحثات آینده در مجامع مختلف سازمان جهانی

تجارت به این مستندات مکتوب استناد نمایند. همچنین این مستندات می‌تواند اطلاعاتی را برای استفاده بعدی در مذاکرات میان اعضای سازمان، یا در شکایت مطروحه از سوی یکی از اعضا تحت موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات ارائه نماید. آگاهی از این امر که مستندات مکتوبی که در جریان فرایند مرور به دست آمده‌اند ممکن است در آینده منتشر گردند، و این‌که مرور دیگری در آینده طبق برنامه زمانبندی شده اجرا خواهد شد، می‌تواند یک دولت عضو را در جهت اجرای کامل تعهدات خود یا دست‌کم در جهت همگرایی با هنجارهای بین‌المللی مندرج در موافقت‌نامه سازمان تشویق نماید. تا اندازه‌ای که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، چنین تأثیری بر رویه و عملکرد بعدی اعضا دارد، می‌توان معتقد بود که از کارکرد تصحیحی (اگرچه محدود) برخوردار است.

پرسشی که در این‌جا مطرح می‌گردد آنست که ارتباط میان مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری و مکانیزم حل‌وفصل اختلافات چگونه است؟ بدیهی است که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، یک مکانیزم غیرقضایی است و درصدد نیست که هیچ کارکرد مستقیمی در خصوص حل‌وفصل اختلافات داشته باشد. در واقع، تفکیک آن از آیین‌های حل‌وفصل اختلافات به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اصلی که باید حفظ شود همواره مورد تأکید قرار گرفته است.[100] با این حال، مکانیزم از طریق افزایش شفافیت، می‌تواند قوانین و سیاست‌های ملی نامطلوب و غیرقابل قبول را آشکار ساخته و از طریق اعمال فشار، اعضا را تشویق نماید که اقدامات مربوط به سیاست تجاری خود را با سازمان جهانی تجارت

100. TPRM Agreement, para. A, and WT/TPR/27, 28 October 1996.

هماهنگ نمایند. در این راستا، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به‌عنوان ابزاری برای تکمیل نقش مکانیزم حل‌وفصل اختلافات به منظور الزام دولت‌ها به رعایت تعهداتشان عمل می‌نماید. مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به‌عنوان فرایندی نهادی برای آشکارسازی موارد عدم هماهنگی سیاست‌ها با تعهدات، از طریق ارزیابی سیاست‌های تجاری یک دولت عضو، فشار وارده بر مکانیزم حل‌وفصل اختلافات را می‌کاهد. مکانیزم فرصتی فراهم می‌کند تا از طریق بحث و بررسی در خصوص مسائل مربوط به سیاست تجاری یک عضو، از بروز تعارض تجاری میان اعضا جلوگیری شود.

در عین حال، نقش مکانیزم در آشکارسازی خط‌مشی‌هایی که ممکن است با تعهدات سازمان هماهنگی نداشته باشند، به اعضا اجازه می‌دهد تا نگرانی‌های خود در خصوص وجود چنین سیاست‌هایی را ثبت نمایند و تصمیم بگیرند که آیا باید این سیاست‌ها را در مکانیزم حل‌وفصل اختلافات به چالش بکشند یا خیر. از این رو، فرایند بررسی خط‌مشی تجاری به هیچ وجه از تأثیر مکانیزم حل‌وفصل اختلافات نمی‌کاهد. بلکه بالعکس، با معرفی قوانین و رویه‌هایی که با تعهدات سازمان مغایرت دارند، حتی ممکن است موجب افزایش مراجعه به مکانیزم حل‌وفصل اختلافات گردد. همچنین مکانیزم بررسی به اعضا اجازه می‌دهد ادله و اطلاعات لازم را برای استفاده بعدی در شکایات مطروحه تحت موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات جمع‌آوری نمایند.

در رابطه با مسائلی که موضوع شکایت تحت موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات هستند، بررسی فرایندهای بررسی خط‌مشی تجاری کانادا و ایالات متحده نشان می‌دهند که سایر اعضا می‌توانند چنین مسائلی را مطرح نموده و مطابقت و سازگاری این اقدامات را در

جلسات مربوطه به چالش بکشند. اما، عضو تحت بررسی در پاسخ می‌تواند به استناد رسیدگی‌های در جریان بر اساس موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات از بحث بیشتر در خصوص این موضوعات در رکن بررسی خط‌مشی تجاری جلوگیری کند و بحث و بررسی حقوقی در باب چنین مسائلی را به آن رسیدگی‌ها موکول نماید. عضو تحت بررسی هیچ تکلیفی ندارد که یکایک چالش‌هایی که در جلسات مکانیزم بررسی در خصوص عدم مطابقت سیاست‌ها و رویه‌ها با تعهدات سازمان مطرح می‌گردد را به‌طور جامع پاسخ بگوید یا این‌که اقدامی در جهت جبران این اقدامات مغایر اتخاذ نماید. مکانیزم بررسی در قالب فعلی خود، ابزار تصحیحی ضعیفی برای تعهدات حقوقی بین‌المللی و اجرای تعهدات سازمان است.

به‌عنوان سومین ضمیمه موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت، موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری تنها موافقت‌نامه تجاری چندجانبه است که طبق اصطلاحی که در موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات مورد استفاده قرار گرفته، «موافقت‌نامه تحت پوشش»[101] محسوب نمی‌گردد. بنابراین، مقررات موافقت‌نامه مکانیزم نمی‌تواند موجب طرح شکایت براساس موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات گردد. مکانیزم بررسی را می‌توان دست‌کم از دو جهت بنیادین از مکانیزم حل‌وفصل اختلافات تفکیک نمود. نخست، رجوع به مکانیزم حل‌وفصل اختلافات از طریق شکایت یکی از اعضا که معمولاً مدعی مغایرت اقدامات

101. Covered Agreement.

یکی دیگر از اعضا با تعهدات سازمان است صورت می‌گیرد.[۱۰۲] در مقابل، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، یک فرایند نظارتی چندجانبه عمومی و نهادی است که توسط سازمان و اعضای آن بر یک مبنای دوره‌ای صورت می‌گیرد و مبتنی بر وجود هیچ اقدام یا واقعیت خاصی نیست. دوم آن‌که اگر شکایتی مراحل سیستم حل‌وفصل اختلافات را طی نماید، منتهی به گزارش پانل (هیأت رسیدگی) یا گزارش رکن تجدیدنظر خواهد گردید که از حیث حقوقی برای طرفین اختلاف الزام‌آور است و آیین‌های خاصی برای اجرای آن گزارش‌ها وجود دارد. در مقابل، نتایج مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری –گزارش‌های دولت و دبیرخانه و یادداشت‌های جلسات بررسی- منتشر می‌گردند و مورد توجه کنفرانس وزیران قرار می‌گیرند.[۱۰۳] فرایند مکانیزم بررسی در همین جا خاتمه می‌یابد. نتایج این مکانیزم هیچ حقوق یا تعهدات حقوقی الزام‌آور برای عضو مربوطه ایجاد نمی‌کنند.

در چهارگوشه مکانیزم بررسی، هیچ الزامی وجود ندارد که دولت تحت بررسی را مجبور نماید سیاست‌هایی که در طول فرایند بررسی مغایر با تعهدات سازمان اعلام شده‌اند را با تعهدات مربوطه تطبیق دهند. تنها ابزاری که رکن بررسی خط‌مشی تجاری برای رعایت تعهدات از سوی اعضا وجود دارد، تشویق اخلاقی است. تنها روش موجود برای

---

۱۰۲. طرح ادعای ورود لطمه و آسیب براساس ماده XXIII:1(b) & (c) از گات ۱۹۹۴ و تفاهم‌نامه حل‌وفصل اختلافات و همچنین موافقت‌نامه‌هایی که به این مقررات ارجاع می‌دهند ممکن است. این امر در موافقت‌نامه تجارت خدمات (گتس) در ماده XXIII:3 پیش‌بینی شده است.

103. TPRM Agreement, para. C, (vii).

رسیدگی قضایی به قوانین و رویه‌های مغایر با سازمان و دست‌یابی به یک تصمیم حقوقی الزام‌آور، رجوع به مکانیزم حل‌وفصل اختلافات از طریق درخواست رسمی مشورت است. به عبارت دیگر، تصحیح حقوقی الزام‌آور به معنای واقعی تنها بر اساس موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات امکان‌پذیر است.

۳,٤ کارکرد خلاقانه[۱۰٤]

کارکرد خلاقانه نیز صریحاً به مکانیزم بررسی اعطا نشده است. اما، این مکانیزم می‌تواند به تفاسیر غیررسمی از مقررات سازمان منتهی شود. اگرچه کیفیت مباحثات حقوقی در رکن بررسی خط‌مشی تجاری چندان بالا نیست، اما اظهار مغایرت یا عدم مغایرت یک خط‌مشی با یکی از مقررات موافقت‌نامه سازمان، در بردارنده یک تفسیر ضمنی از آن مقرره می‌باشد.[۱۰۵] در این راستا، عضو تحت بررسی می‌تواند تفسیر خود از قواعد مربوطه سازمان را ارائه دهد، و دیدگاه‌های سایر اعضا که در جلسات بررسی مطرح شده و در صورتجلسات ثبت و ضبط شده‌اند نیز منعکس‌کننده برداشت آن‌ها در رابطه با تفسیر برخی مقررات سازمان می‌باشد. این تبادل نظرها، برداشت‌ها و تفاسیر می‌تواند موجب پیدایش رویکردهای مشترک به برخی مقررات سازمان جهانی تجارت باشد.

با این حال، دبیرخانه سازمان از اختیار رسمی برای توسعه تفاسیر مطروحه از قواعد

104. Creative Function.
105. Mavroidis, P.C., “Surveillance Schemes; The GATT’s New Trade Policy Review Mechanism”, Michigan J. Int’l L. 374, 1992, note 100 at 409.

سازمان در گزارش‌های خود برخوردار نیست. در موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، هیچ اختیار صریحی مبنی بر ارائه تفاسیر حقوقی و قطعی الزام‌آور در مورد مقررات موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت پیش‌بینی نشده است. این واقعیت که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، هیچ تعهدات جدیدی را بر اعضا تحمیل نمی‌کند، عامل دیگری است که نقش تفسیری یا خلاقانه برای مکانیزم را کاهش می‌دهد. طبق تصریح مقررات موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت، صلاحیت اتخاذ تفاسیر اصیل و رسمی[۱۰۶] از موافقت‌نامه سازمان، انحصاراً در اختیار کنفرانس وزیران و شورای عمومی قرار داده شده است.[۱۰۷] تنها راه دست‌یابی به تفاسیر رسمی از موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت، توسل به آیین‌های تصمیم‌گیری مذکور است.[۱۰۸] بنابراین، خلاقیت از حیث حقوقی[۱۰۹] تنها بر اساس بند ۲ ماده ۹ موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت (آیین تصمیم‌گیری در مورد تفاسیر) و توسط کنفرانس وزیران و شورای عمومی صورت می‌گیرد. اما از حیث عملی، خلاقیت

106. Authoritative interpretation.
107. WTO Agreement, Article IX.2.
۱۰۸. اگرچه گزارش هیأت رسیدگی (پانل) و رکن تجدیدنظر به تبیین مقررات موافقت‌نامه‌های تحت پوشش براساس قواعد عرفی تفسیر در حقوق بین المللی عمومی می‌پردازد (بند ۲ ماده ۳ موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات)، این عمل از ماهیت مشابهی با تفاسیر مطروحه در بند ۲ ماده ۹ موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات برخوردار نیست. برای مثال نگاه کنید به گزارش رکن تجدیدنظر در قضیه ژاپن–مالیات بر نوشیدنی‌های الکلی (WT/DS8/AB/R)، مورخ ۱ نوامبر ۱۹۹۶، ص ۱۳.
109. De jure.

در فرایند حل‌وفصل اختلافات صورت می‌گیرد. اگرچه اسناد و مستندات بررسی خط‌مشی تجاری به کنفرانس وزیران منتقل می‌گردد تا آن‌ها را مورد توجه قرار دهد، کنفرانس وزیران این اقدام را اتخاذ یک تفسیر قطعی برای مقررات سازمان تلقی نمی‌کند.

نتیجه‌گیری

مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به ارزیابی تحولات مربوط به سیاست‌ها و رویه‌های تجاری اعضای سازمان جهانی تجارت می‌پردازد. این مکانیزم در حقیقت ابزاری عملگرا (پراگماتیک) برای بررسی دقیق، بحث و انتقاد از سیر کامل سیاست‌های تجاری اعضا است. کارکرد اولیه این مکانیزم افزایش شفافیت سیاست‌گذاری تجاری اعضا در سطوح بین‌المللی و داخلی است. در سطح بین‌المللی، افزایش شفافیت سبب می‌گردد تا اعضا بتوانند با کسب اطلاعات در جریان تحولات تقنینی و مقرراتی و تأثیر آن‌ها بر سیاست تجاری قرار گیرند و از آن‌ها آگاه باشند و به اعضا اجازه می‌دهد تا دغدغه‌های خود را ثبت نمایند.

در سطح داخلی، افزایش شفافیت سیاست‌های تجاری ملی کمیت و سطح اطلاعات را بهبود بخشیده و آن‌هایی را که در فرایند سیاست‌گذاری داخلی دخیل هستند از هزینه‌ها، منافع و سایر نتایج اقدامات مربوط به سیاست تجاری آگاه می‌نماید. فرایند بررسی خط‌مشی تجاری برای سیاست‌گذاری ملی بسیار ارزشمند است چرا که ارزیابی مستقلی از سیاست‌های تجاری و اقتصادی ارائه می‌نماید. این کارکرد «حسابرسی داخلی»[110] می‌تواند اعضا را در بررسی‌های داخلی و ملاحظات مربوط به سیاست‌ها و اعمال اصلاحات یاری نماید. این امر می‌تواند به‌ویژه برای کشورهای درحال توسعه و کم‌تر توسعه‌یافته که از منابع لازم برای انجام چنین بررسی‌هایی به‌طور مستقل برخوردار نیستند، بسیار با ارزش باشد.

110. WT/TPR/27, 28 October 1996.

موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری هیچ الزامی را در خصوص ترتیبات نهادی لازم برای افزایش شفافیت درچارچوب نظم داخلی اعضای سازمان جهانی تجارت تحمیل نمی‌نماید و این امر را بر عهده اعضا قرار می‌دهد تا ترتیبات نهادی که خود مناسب می دانند را اعمال نمایند.

بنابراین، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، ابتدائاً ابزاری برای افزایش شفافیت است. نقش شبه‌حقوقی مکانیزم در تشویق اعضا به رعایت تعهدات خود در سازمان، کارکرد ثانویه آن است. این مکانیزم به‌عنوان یک سازوکار نظارتی بین‌المللی، به صورتی جزئی از کارکردهای مرور و بررسی، کارکرد تصحیحی و کارکرد خلاقانه بهره می‌برد. مکانیزم یک ابزار حقوقی الزام‌آور برای تضمین اجرای تعهدات نیست. با وجود این، می‌توان مکانیزم را از حیث حقوقی نیز مورد بررسی قرار داد.

علاوه بر شفاف‌سازی سیاست‌ها و رویه‌های داخلی، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری فرصتی را برای ارزیابی آن‌ها براساس هنجارهای بین‌المللی موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت فراهم می‌نماید. این مکانیزم به بررسی حقوقی و دقیق اقدامات تقنینی یا اداری براساس معیار حقوقی موافقت‌نامه سازمان جهانی تجارت نمی‌پردازد. اما مکانیزم بررسی می‌تواند سیاست‌های تجاری که با تعهدات سازمان مغایرت دارند یا غیرقابل قبول هستند را عنوان و برجسته نموده و نسبت به پیدایش تعارضات تجاری احتمالی در این زمینه‌ها از پیش هشدار دهد. از این کارکرد به دو منظور می‌توان استفاده کرد: (الف) مراجعه بعدی به مکانیزم حل‌وفصل اختلافات براساس موافقت‌نامه حل‌وفصل اختلافات؛ یا (ب) مذاکرات بعدی میان اعضای سازمان به منظور تشویق اصلاح سیاست‌هایی که منجر به

ایجاد نگرانی شده‌اند، یا به منظور اصلاح چارچوب‌های حقوقی تا این‌که با سیاست‌های تجاری اعضا منطبق گردند.

گزارش دولت در واقع اظهارنامه‌ای است که نگاهی کلی به سیاست‌های تجاری عضو تحت بررسی به دست می‌دهد. این گزارش در واقع نمود عینی رسیدگی عادلانه[111] است، که به دولت عضو اجازه می‌دهد تا پیش از آن‌که سیاست‌هایش تحت بررسی و مداقه قرار گیرند این سیاست‌های تجاری را توصیف نموده و بهبود بخشد. گزارش دبیرخانه از ماهیت توصیفی برخوردار است، و سیاست‌های تجاری را بر می‌شمارد بدون آن‌که به تجزیه و تحلیل انطباق این سیاست‌ها با تعهدات موجود در سازمان بپردازد. گزارش دبیرخانه به سیاست‌هایی توجه می‌کند که به منشأ اختلاف در نظام تجاری چندجانبه تبدیل می‌گردند. اظهارات حاضرین در جلسه و اعضا در جلسات و نشست‌های بررسی خط‌مشی تجاری بیان‌گر نگرانی شدید در خصوص سازگاری برخی اقدامات با تعهدات سازمان است. با وجود این، پاسخ به این نگرانی‌ها توسط عضو تحت بررسی نشان می‌دهد که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری هنوز به مجمعی برای مباحثات عمیق حقوقی در مورد مطابقت اقدامات یک عضو با تعهدات سازمان یا اجرای تعهدات وی تبدیل نشده است. عضو تحت بررسی صرفاً با ادعای تطابق اقدامات خود با مقررات سازمان، از سیاست‌های خود دفاع می‌کند و هیچ استدلال یا توضیح مستدلی ارائه نمی‌دهد. علاوه بر این، این واقعیت که اقدامی در رکن حل‌وفصل اختلافات سازمان و براساس موافقت‌نامه

111. Due process.

حل‌وفصل تحت بررسی قرار دارد مانع از آن می‌گردد که اعضا وارد مباحثات رسمی حقوقی شوند، امری که به درستی باید در رکن حل‌وفصل اختلافات بررسی شود.

فرایند مکانیزم بررسی فاقد یک نتیجه حقوقی الزام‌آور است، بلکه به مناسبت طرح اظهارات و ارزیابی‌ها، یک سری تفاسیر کلی و عمومی را ارائه می‌دهد. گزارش دبیرخانه فاقد هرگونه توصیه یا پیشنهاد برای هماهنگ‌سازی سیاست‌های یک عضو با مقررات سازمان است. زمانی که اعضا در نشست‌های بررسی خط‌مشی تجاری می‌پرسند که آیا عضو تحت بررسی تصمیم دارد که از انجام برخی اقدامات مورد اعتراض خودداری کند یا این‌که آن دولت چگونه برخی سیاست‌های خود را با مقررات سازمان هماهنگ خواهد نمود، گزارش دولت و اظهارات عضو مربوطه در جلسات بررسی خط‌مشی تجاری فاقد هرگونه تعهد حقوقی الزام‌آور برای اصلاح یا بازبینی اقدامات مربوطه است. با این حال، افزایش آگاهی‌ها در خصوص مواضع سایر اعضا و اعمال فشار برای ایجاد تغییرات در سیاست‌های مغایر با مقررات سازمان یا سیاست‌های غیرقابل قبول، می‌تواند منجر به اصلاح ارادی سیاست‌ها از سوی عضو مربوطه گردد. در تشویق برای ایجاد چنین اصلاحاتی، مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری، نقش شبه‌حقوقی در رعایت تعهدات سازمان دارد. اگرچه مکانیزم بررسی یک ابزار حقوقی مستقیم برای اجرای تعهدات سازمان نیست، اما یک مکانیزم غیرمستقیم برای اجرای تعهدات به کمک افزایش شفافیت و ایجاد مجمعی برای مباحثه و طرح انتقادات محسوب می‌گردد.

مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به‌عنوان مجمعی برای تعامل میان اعضای سازمان، مشارکت کشورهای درحال توسعه و کم‌تر توسعه‌یافته در فرایندهای نهادی سازمان جهانی

تجارت را افزایش می‌دهد و این کشورها را تشویق می‌کند که سیاست‌هایی را اجرا نمایند که با اصول سازمان جهانی تجارت مطابقت دارند.

اما این امکان وجود دارد که مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری به مکانیزمی حقوقی‌تر تبدیل گردد. این نقش حقوقی‌تر را می‌توان از طریق اعمال اصلاحاتی در لحن و محتوای گزارش دبیرخانه تأمین نمود، به نحوی که این گزارش انتقادی‌تر و تحلیلی‌تر شده و حاوی تفاسیر و تحلیل‌های حقوقی بیشتری باشد. دبیرخانه باید از اقتدار بیشتر و اختیارات گسترده‌تر در تهیه گزارش برخوردار باشد. همچنین می‌توان صلاحیت ارائه تفسیر موافقت‌نامه سازمان را به دبیرخانه اعطا نمود تا این‌که بتواند تطابق سیاست‌های یک دولت عضو را با تعهدات بین‌المللی‌اش ارزیابی نموده و اصلاحاتی را پیشنهاد نماید. معیار بررسی‌ها باید بیشتر به سمت تطابق اقدامات با موافقت‌نامه سازمان سوق داده شود. اعضای تحت بررسی باید وارد مباحثات حقوقی در رابطه با سازگاری سیاست‌های خود با سازمان گردند. این تحولات حقوقی در صورت فعلی موافقت‌نامه مکانیزم بررسی خط‌مشی تجاری پیش‌بینی نشده است.

در نهایت، هر گونه حرکت به سمت یک مکانیزم نظارتی حقوقی‌تر، به اراده اعضای سازمان برای استفاده سازنده‌تر از فرایند بررسی خط‌مشی تجاری، و آمادگی عضو تحت بررسی برای توجه جدی به انتقادات مطروحه در طول فرایند و پذیرش تعهداتی در خصوص اعمال اصلاحات در سیاست‌های خود بستگی دارد. مکانیزم بررسی، همراه با سایر مکانیزم‌های نظارتی در سازمان جهانی تجارت، می‌تواند به ابزاری مؤثرتر برای مقابله با چالش‌هایی که در نتیجه افزایش وابستگی متقابل اقتصادهای دول عضو سازمان مطرح شده‌اند، تبدیل گردد.

منابع[۱۱۲]

1. Abbot, Roderick, "GATT and the Trade Policy Review Mechanism: Further Reflections on Earlier Reflections", *Journal of World Trade*, 1993, Vol. 27, No. 3.
2. Anderson, Kym, "The GATT's Review of Australian Trade Policy", *The World Economy: Global Trade Policy, 1995*.
3. Arndt, Sven and Chris Milner, "Editorial Introduction", *The World Economy: Global Trade Policy, 1995*.
4. Arndt, Sven and Chris Milner, "Editorial Introduction", *The World Economy: Global Trade Policy, 1996*.
5. Balasubramanyam, V.N., "India's Trade Policy Review", *The World Economy: Global Trade Policy, 1995*.
6. Blackhurst, Richard, "Strengthening GATT Surveillance of Trade-related Policies", in: Meinharf Hilf and Ernst-Ulrich Petersman (eds.), *The New GATT Round of Multilateral Trade Negotiations: Legal and Economic Aspects*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer (The Netherlands), 1998.
7. Curzon Price, Victoria, "GATT's New Trade Policy Review Mechanism", *The World Economy*, Vol.14, No. 2, 1991.
8. Curzon Price, Victoria, "New Institutional Developments in GATT", *Minnesota Journal of Global Trade*, Vol.1, No.1, 1992.
9. Fane, G., "Indonesia", *The World Economy: Global Trade Policy 1996*.
10. GATT, "Trade Policies Review Division Established", *Focus: GATT Newsletter*, No. 62, June, 1989.
11. GATT, "Country Reviews Launched", *Focus: GATT Newsletter*, No. 68, February, 1990.
12. Gunning, J., "Zimbabwe", *The World Economy: Global Trade Policy, 1996*
13. Holden, Merle, "GATT Trade Policy Review — South Africa: 1993", *The World Economy: Global Trade Policy, 1995*.
14. Kehoe, Timothy, "A Review of Mexico's Trade Policy from 1982 to 1994", *The World Economy: Global Trade Policy, 1995*.
15. Krenin, Mordechai, "Israel", *The World Economy: Global Trade Policy, 1996.*
16. Krueger, Anne, "U.S. Trade Policy and the GATT Review", *The World Economy: Global Trade Policy, 1995*.
17. Laird, Sam and Gary P. Sampson, "Case for Evaluating Protection in an

۱۱۲. از تکرار منابعی که در متن آمده است خودداری شده است.

Economy-wide Perspective", *The World Economy*, Vol. 10, No.2, 1987.
18. Laird, Sam and Patrick Messerlin, "Institutional Reform for Trade Liberalization", *The World Economy*, Vol.13, No.2, 1990.
19. Mavroidis, Petros, "Surveillance Schemes: The GATT's New Trade Policy Review Mechanism", *Michigan Journal of International Law*, Vol.13, No. 2, 1992.
20. Leutwiler, F. et al., *Trade Policies for a Better Future*, GATT, Geneva, 1985.
21. Pelkmans, J. amd A. Carzaniga, "The European Community", *The World Economy: Global Trade Policy, 1996.*
22. Qureshi, Asif H., "The New GATT Trade Policy Review Mechanism: An Exercise in Transparency or "Enforcement"?", *Journal of World Trade*, June, 1990.
23. Qureshi, Asif H., "Some Reflections on the GATT TPRM, in the Light of the Trade Policy Review of the European Communities — A Legal Perspective", *Journal of World Trade*, Vol. 26, No.6, December, 1992.
24. Qureshi, Asif H., "Some Lessons from 'Developing' Countries' Trade Policy Reviews in the GATT Framework: An Enforcement Perspective", *The World Economy*, Vol.18, No. 3, 1995.
25. Qureshi, Asif H., "The Trade Policy Review Mechanism", Chapter 5 in *The World Trade Organization: Implementing International Trade Norms*, Manchester University Press, 1996.
26. Robertson, David, "GATT's New Trade Policy Review", mimeo, Australian National University, 1992.
27. Spriggs, John, "Towards an International Transparency Institution: Australian Style", *The World Economy*, Vol.14, No.2, 1991.
28. Togan, Subidey, "Trade Policy Review of the Republic of Turkey", *The World Economy: Global Trade Policy, 1995*.
29. Wonnacott, R., "Canada", *The World Economy: Global Trade Policy, 1996.*